פאראייניגטער

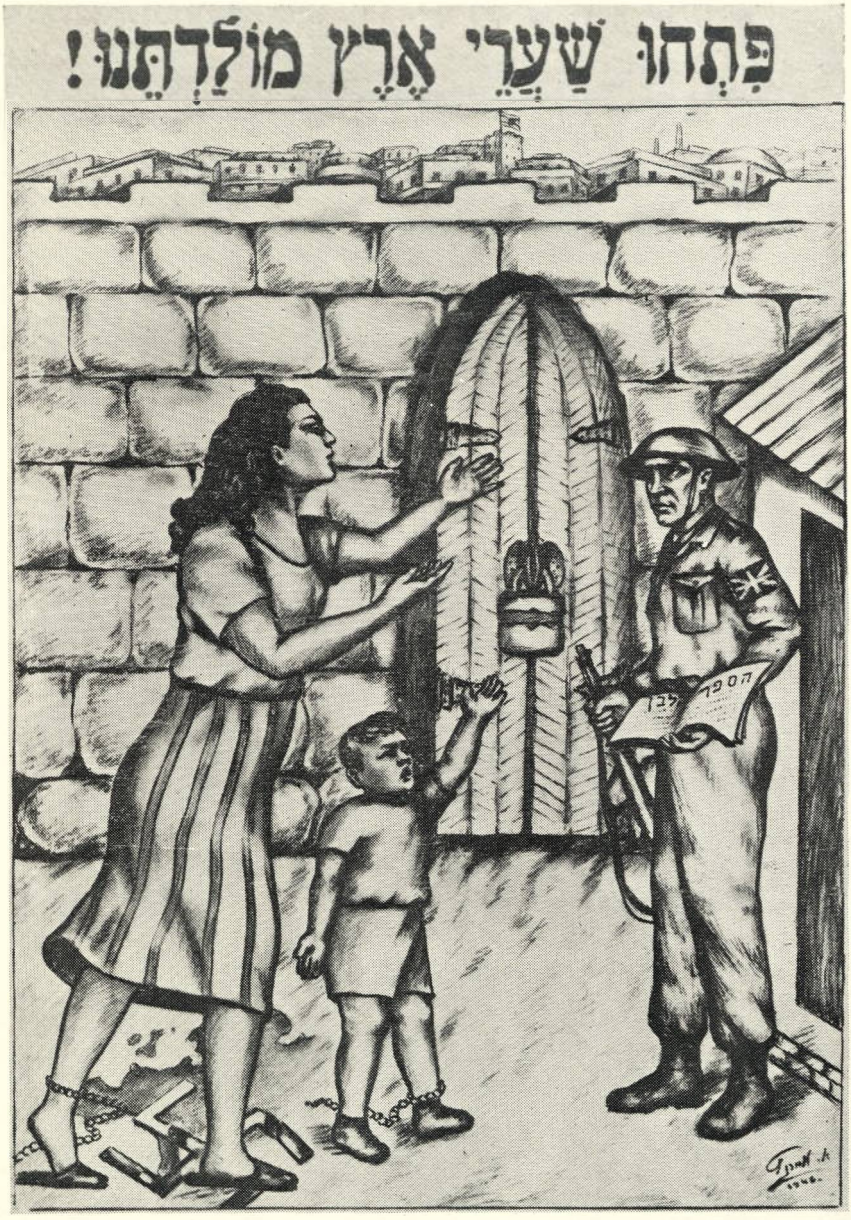
שערפצער רעליף קאמיטעט

כ"ז טבת
תש"ז

ניו-יאָרק
1947

געוידמעט אונזערע אומגעקומענע קדושים

„עפענט אויף די טויערען פון אונזער היימלאנד!"

געצייכענט פון דעם יונגען ארטיסט, אברהם מיראנין, איינער פון די שארית הפליטה פון שארפיץ, וואו ער איז געווען אין זאלצבורג, עסטרייך.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

מאַנומענט נאָך די קדושים אין שערפּץ

אויפגעשטעלט אויפ'ן בית־עולם, וועלכען די נאצישע כוליגאנעס האבען געשענדעט און פאהוויסטם. די וואס שטעהען ביים מאנומענט זיינען (פון לינקס צו רעכטס): יעקב סקורניק, איציק טייטעלבוים, משה גראפא, יעקב סאקאוויטש, מאיר טייטעלבוים, ברוד סאקאוויטש, האסקעל לייזעראוויטש.

ירחמיאל וויינגארטען

וועגען אַ מאַנומענט פאַר שערפּין

יעדער האָט זיך זיין היים־שטאָט און היים־לאַנד. אויסער אונז אידן. אָט אזוי, למשל, ווערט דערציילט וועגען אַ איד פון אַמעריקע, וועלכער זאָגט צו זיינע שכנים אין באַהן: "איך קום איצט אהיים (קיין שיקאַגאָ) נאָך מיין פאַרבראַנגען עטלעכע וואָכען ביי זיך אין דער היים (אין רומעניע) און ביי מיין מאַמען אין דער היים (אין רוסלאַנד): איך האָב באַשלאָסען צו לייקווידירען מיינע געשעפטען און גלייך פאָרען אהיים (קיין ארץ ישראל)." אידישע היימלאָזיגקייט דריקט זיך אויס דוקא אין דעם, וואָס מיר האָבען אַ סך היימען.

טראָץ דעם וואָס מיר האָבען אזויפיל היימען, פאַרמאָגט יעדער פונדעסטוווייניגען נאָר איין היים — דאָס אָרט, וואָס איז אַמשטאַרקסטען איינגעוואָרצעלט אין האַרץ, וואו עס זיינען געבוירען געוואָרען יונגענד־חלומות, וואו עס האָבען זיך איינגעקריצט בילדער פון דער אַרומיגער נאַטור און עס האָט זיך אויסגעוואַרימט יונגענד־פריינדשאפט. כאָטש איך בין געבוירען געוואָרען אין ווארשע, שפּעטער (אין ציַיט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה) געווען אַ געוויסע ציַיט אין פאַרשידענע שטעטלאָך און אין די עלטערע יאָהרען אויסגעוואַנדערט אַ האַלבע וועלט — בין איך אָבער אַמשטאַרקסטען צוגעבונדען צו דעם שטעטעלע שערפּין. אפשר דערפאַר, ווייל דאָרט האָב איך איבערגעלעבט מיין ערשטע לעבע; אפשר דערפאַר, ווייל דאָרט האָב איך די האַרציגסטע יונגענד־פריינד געהאַט; עס איז אויך מעגליך, אַז די פּרעכטיגע שערפּצער נאַטור האָט מיר אַזאַ כישוף אָנגעטאָן. . .

מן הסתם איז ניטאָ קיין געפאַהר, אַז נאָך מיין טויט זאָלען זיבען שטעט זיך קריגען איבער דעם יחוס פון מיין אָפּשטאַמונג, ווי עס איז געשעהן מיט דעם גריכישען דיכטער האָמער, אָבער "ווי אַ זאַך מאַכט זיך" — דערקלער איך דאָ בפני עם ועדה, עפענטליך און קלאָר, אַז איך אָנערקען אַלס מיין היים דאָס שטעטעלע שערפּין. אַזוי פיהל איך. אַ היים פיהלט מען, ניט מען טראַכט עס אויס. אַ היים איז ניט קיין געאָגראַפישער באַגריף און ניט קיין פּוסט ווארט אין אַ געבורט־שיין, נאָר אַן אינטימער סענטימענט צו דעם אָרט מיט וועלכען אונזערע פאַרבינגסטע איבערלעבונגען זיינען פאַרבונדען—מעגען אפילו די דאָזיגע איבערלעבונגען זיין איינגעהילט אין דעם דיקסטען שלייער פון טרערען און טרויער.

וועו איך וועלט מיינע געדאַנקען צו פּוילען — צו אלץ וואָס איז געווען און איז מער ניטאָ — טויכט אויף פאַר מיינע אויגען דאָס שטעטעלע שערפּין אין איהר פולען פּראַכט. פאַר מיר איז שערפּין אַ סימבאָל פון קליינשטעטלישער פּוילישער אידישקייט באַשיינט מיט דעם טיעפּען חן פון פּשטות, חכמה, ערליכקייט און תמימות, אמונה אין גאָט און גליבען אין מענש. עס איז פאַר מיר נענוג זיך צו קאָנצענטרירען אויף אַ מינוט און ווידער לעבט אויף אין מיין זכרון דאָס שטעטעלע שערפּין — אַרומגעזוימט מיט גרינס פון אַרומיגע פעלדער און סערער, אַרויסגעהויבען פון אַרומיגע בערגלאָך און טאָלען, באַזיבערט דורך אַ טייכעלע וואָס פאַרקניפּט ווי מיט אַ סטענגע די שמאָלע געסלאָך און פילט זיי אָן מיט אַן אומאויפהערליך פליסטערען און שעפּטשען.

דער באַריהמטער שריפטשטעלער אָפּאַטאָשו, אַ תושב פון אונזערע מקומות, האָט

מיר אמאל באמערקט אין א פריינדליכען בריעף (אין צוזאמענהאנג מיט דעם דערשיינען פון מיין בוך "א וועלט אין פלאמען", וואו א גרעסער קאפיטעל טראגט דעם נאמען "מיין הרוב שטעטעלע שערפיץ"), אז עס איז גלייכער צו רופען אונזער שטעטעלע ביים עכט יידישליכען נאמען ש ע פ ם (און ניט שערפיץ). ער איז ווארשיינליך געווארטט. צו אונזער שטעטעלע פאסט זיך ניט קיין פוילישער נאמען. שערפיץ איז געווען א י ד ע נ - ל א נ ד . אונזערם איז געווען דער נאמען פון דעם שטעטעל. אונזערם איז געווען אלץ אין שערפיץ במשך פון הונדערטער יאהרען. אויב עס עקזיסטירט דער באגריף אידישע גלות־ארכיטעקטור, וואס דארף זיין אן אויסדרוק פון אידישע שטימונגען און געמיט — האט די דאזיגע אידישע ארכיטעקטור אהן ספק געפונגען אן אויסדרוק אין די קליינע צעשראקענע הייזקעם פון דער אידישער גאס, וועלכע זיינען געווען צוזאמענגעפארעסט ווי א סטאדע ציטערדיקע שעפסען פאר דעם אנקום פון א שטורם. אונזער אלטע שוהל, וואס מען האט געמוזט צו איהר הכנעה'דיק אראפנידערען, וויל "מן המעמקים קראתיך יה" (פון די טיעפענישען רוף איך צו דיר, גאט), איז געווען נאך א באוויז פון אייגענ־ארטיגען אידישען געבוי ; דערביי האט אונזער שוהל אויך געהאט דעם אויסזעהן פון א פעסטונג, וואו מען זאל אין שעה פון פורענויות זיך באשיצען פאר דער ארומיגער שלעכטער און פרעמדער וועלט, וויל מיר זיינען דאך שטענדיג "כצאן לפני גוזזים" (ווי א ש ע פ ם פאר די שערער). א שעפס — אומבאהאלפען און צעשראקען, ריין און תמימות'דיק — איז געווען דער סימבאל פון אונזער שטעטעלע. דעם דאזיגען שעפס־סימבאל האב איך געזעהען אויף אן אלטען זיגעל פון שערפצער ראט־הויז.

מיר דאכט זיך אפט, אז אויב עס זאל אנשטיין דער גערעכטער פון פאראייביגען א אידיש שטעטעלע אין פוילען, כדי עס איבערלאזען פלאסטיש און קלאר פאר די קומענדע דורות — וואלט מען באדארפט איינזאמלען אין איין ארט אלע פאטאגראפיעס, וואס זיינען ערגעץ וואו פארבליבען פון שערפיץ ; מען וואלט באדארפט אנרעגען צום פארשרייבען די זכרונות פון אלע, וועלכע שטאמען פון דעם שטעטעלע און האבען אן אויער פאר איהר פארבליבען שפראך און אויג פאר איר קאליראפולען לעבענס־שטייגער; עס וואלט געווען כדאי אייניצולאדען דיכטער און געשיכטלער, אום עס זאל צוגוים־געקליבען ווערען אלץ וואס פלעכט זיך מיט דער געשיכטע פון שערפיץ ביז איהרע לעצטע טעג. אזא ארבייט וואלט געגעבען ניט בלויז א בילד פון שערפיץ אליין, נאר אויך פון פיל אנדערע שכנות'דיגע אידישע שטעטעלאך מיט זייערע פרייד־ען און ליידען. פאר זיי אלעמען וואלט שערפיץ געקענט זיין דער כאראקטעריסטישער פארשפרעכער.

נאך לאנג פאר אונזער איצטיגען חורבן האט עמיצער געזאגט, אז ווען דאס ליטווישדרוסישע אידענטום זאל אומקומען דורך א וואולקאן (אנדערש האט מען זיך ניט געקאנט פארשטעלען קיין מאסען אומקום) — וואלטען מיר לויט די ביכער פון מענדעלע מוכר ספרים (אנדערע האבען געזאגט דאס זעלבע וועגען שלום־עליכם) געקאנט רעקאנסטרואירען דאס לעבען אין זייער צייט. אבער דאס לעבען פון א קליין אידישע שטעטעלע אין פוילען ביז דעם אנהויב פון דער לעצטער און טראגישסטער מלחמה (דאס היסט : ביז דעם אנהויב פון סוף) איז נאך אין ערגעץ ניט געשילדערט געווארען אין אזא בארם, וואס זאל דאקומענטאר פאראייביגען דעם לעצטען דור, וועלכען דער גורל האט געשטעלט ביים ראנד פון אונטערגאנג. מייסטערם פון ווארט, ווי שלום אש און אנדערע, האבען טאקע געשילדערט און באזונגען דאס לעבען פון פוילישען שטעטעלע, אבער זיי האבען פארהערליכט דאס פאטריארכאלע און עס איז ביי זיי ניטא דער אטעם־הויך פון אונזער צייט, וואס האט אויפגעשטורעמט די שטילע געסעלאך מיט נייע שטרעבונגען און שטרעמונגען : ציוניזם, בונדיזם, קאמוניזם, חלוצים, עמיגראציע, שולען, ביבליאטעקען. אויף לויפיל די לעצטע צייטען געפינען יא א געוויסען אויסדרוק אין אונזער ליטעראטור, זיינען זיי באהויבט מיט אידיליע אדער

מיט רוף צו א ניי לעבן. איצט איז די אידילִיע פֿאַרגאַנגען אין פֿלאַמען, דער רוף איז א טראַגיש קול אָהן אַן עכּא איבער דעם שרעקלִיכען מדבר פון אידישען פּוילען.

צי איז ניט געקומען די צייט, אז עס זאָל אָנהויבען זינגען פון בוך, וואָס עס איז געווָארען פֿאַרשטומט אין לעבען? איצט דאַרף מען שרייבען וועגען אומגעקומענעם שטעטעלע דורך דער פּריזמע פון אייבּיגקייט און פון פֿאַראייביגונג.

אויב עס וועט אפֿישן אויסזעהען א גוזמא פֿאַר "א פּרעמדען", א ניט־שערפּצער, דאָס וועלען באַטראַכטען אונזער שערפּין אָלם משל און סימבאָל פֿאַר פּיל אַנדערע שטעטעלאָך, וואָס האָבען געהאַט אין זיך אזויפיל ענלִיכעם, מוז אָבער יעדער שערפּצער גופא קלערען וועגען דער וויכטיגקייט פון אזא בוך, וואָס זאָל ארויסזינגען די פּרייד און ארויסווויינען דעם אומגלִיק פון אונזער היים־שטעטעלע.

עס דאַרף וועלען א מצבה פֿאַר פֿאַרשטאָרבענע, א מאָנומענט פֿאַר קדושים, אַן אָנדענק פֿאַר די פֿאַרבליבענע ביים לעבען — אונזער אָלעמענס יחוס־בריף. יעדער קען און דאַרף האָבען א טיל אין דער דאָזיגער בשותפות'דיגער אויסגאָבע: ווער מיט א פֿאָטאָגראַפיע, ווער מיט א לעצטען בריף, ווער מיט א שילדערונג אָדער מיט א וואָרט, וואָס איז וועלט פֿאַרשריבען צו וועלען לדורות, און ווער מיט פינאַנס־הילף אָהן וועלכער אזא ארבייט קען ניט וועלען דורכגעפיהרט. עס מוז אויך געהערט וועלען די שטימע פון די וויניגע גלִיקלִיכע אומגלִיקלִיכסטע שארית שערפּין, וועלכע זיינען געווען לעבעדיגע עדות פון דעם חורבן.

דאָס בוך וועגען שערפּין דאַרף האָבען א ווינקעל אין זכרון פון יעדען פון אונז. עס דאַרף אויך זיין א קוואַל פון שטאָלץ און דערהויבענקייט פֿאַר אונזערע דאָ געבוירענע קינדער. זאָלען זיי ווִיסען וועגען זייער אָפּשטאַם, אז זיי קומען פון אַן אַלטער אידישער וועלט, וואָס האָט געלעבט ערלִיך און באַשיידען אונטער די פּליגעל פון צדק און חסד — ביז די דאָזיגע וועלט איז טראַגיש געווָארען אויסגעלאָשען ווי א לִיכט אין א שוידערלִיכער שטורעם־נאַכט. מיר דאָ זיינען בלויז פונקען פון יענעם גרויסען לִיכט.

אויב מיין פֿאַרשלאָג זאָל זיך אפּילו ארויסווייזען אָלם ניט אויספּירבאַר, בין איך אָבער דאָך דאַנקבאַר דער רעדאַקציע פון דער איצטיגער שערפּצער שערפּצער אויסגאָבע, ווייל זי האָט מיך איינגעלאָדען צום שרייבען און דערמיט מיר געגעבען א געלעגנהייט צו דערמאָנען אונזער טייער היים־שטעטעלע שערפּין.

יעדעם מאָל, וועז איך טראַכט וועגען שערפּין, לעבט דאָס שטעטעלע ווידער אויף אין מיין זכרון און איך דערזעה דאָרט אונזערע ברידער אין זייער ניט־אויסגעלעבטען לעבען און ניט־געשטאָרבענעם טויט. עס דאַכט זיך מיר, אז איך הער די וויג־לִיעדער פון זייערע ניט־געבוירענע און ניט־אויסגעוויגטע קינדער און דאָס שטילע געוויין פון לעבענס־פרייד און לעבענס־צער, וואָס האָבען ניט געהאַט ווען צו באַקומען אַן אויסדרוק. עס אנטשטייט אין מיר א פּסיכישער רעווָאלט קעגען גורל: ד' נתן — ד' לקח (גאָט האָט געגעבען — גאָט האָט גענומען). ניין, ניט גאָט האָט דאָס מאָל צוגענומען דאָס לעבען — דערפֿאַר איז ניט מענלִיך צו אנערקענען זייער טויט און זיי אויסצושטרייכען פון זכרון. די אומגעקומענע לעבען ווייטער אין יעדען פון אונז. יעדער פון אונז איז א לעבעדיגער מאָנומענט פֿאַר די אומשטערבלִיכע קדושים. מיר ווילען אָבער, אז זייער אָנדענק זאָל בלִייבען אויך נאָך אונזער אוועקגעהן.

צבי מאלאוואנטשיק

זכרונות פון די שוואַרצע טעג אין שערפין

נאָך מיט חדשים צוריק איידער די מלחמה האָט אויפגעבראָכען, אַרום פּורים צייט, איז אונזער רוהיג שטעטעל שערפין מיטאַמאָל באַלעבט געוואָרען מיט מיליטער לייט. דאָס איז געווען, ווי מען האָט עס צו יענער צייט פֿאַרשטאַנען א פֿראָבע־מאָביליזאַציע. איהר האָט דאָמאָלס זיך באַגעגנט מיט יידישע גבורי־חיל, וועלכע זיינען אריינגעצויגען געוואָרען אין מיליטער פון די מזרח קרעפטען — דאָס זיינען געווען רעזערוויסטען פון באַראַנאָוויטש, ווילנע, ביאַליסטאָק, בריסק דליטא, לאָמזא, א.א.וו. איד בין דאָמאָלס, צוזאַמען מיט פֿאַרשטעהער פון דער יידישער קהילה, אַוועק צום הייבט טרויעריג באַ־רוהמטען גענעראַל אַנדערס, וועלכער איז דאָמאָלס געווען דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון מלאָווער פראָנט, מיט זייער שטאַב ביי אונז אין שערפין, אוז זיך מישתדל געווען, אַז יידישע זעלנער זאָלען באַפרייט ווערען אויף יום־טוב. מיר האָבען אויך געזוכט דערצו, אַז זיי זאָלען אַלע באַזאָרגט ווערען מיט כשר עסען אויף פּסח. דער אינטערעס פון אהיים נעמען אויף יום־טוב א זעלנער איז געווען אַזוי גרויס, אַז עס האָבען אויס־געפעלט יידישע זעלנער, אוז איד אַליין בין טאַקע געבליבען אהן אַן אורח צום סדר.

די לאַגע האָט זיך מיט דער צייט נאָרמאַליזירט — דער עולם האָט זיך שוין צוגע־וואוינט צו זהען באַוואָפענטע טרופּען, יונגע מיידלעך האָבען שוין געהאָט זייערע גוטע באַקאַנטע, אוז אַלעס איז צוגענאַנגען כשורה פאר א שטיק צייט . . . ביז צו דער גרויס־סער בהלה.

דאָס איז געווען מיטוואָך, דעם 30־טען אויגוסט, 1939. עס איז געווען מאַרק־טאג אוז די זון איז געווען שוין פולען ברעג. אַרום 1 א זייגער, מיטאָג צייט, דערהערען זיך פּלוצלינג ווילדע קולות אוז געשרייען; מען לויפט, מען יאָמערט אוז מען ווייגט, די דאָרפישע באַפעלקערונג שמייסט אונטער מיט אימפּעט די פערד אוז מען אַנטלויפט אין גרויס אייליגעניש. עס איז געווען אַז אַנאַג פון מאָביליזאַציע — די גרויסע פֿלאַקא־טען האָבען אַנגעזאָגט, אַז דאָנערשטאָג דעם 31־טען אויגוסט ווערט דערקלערט אלס דער ערשטער טאָג פון מאָביליזאַציע. באַלד האָט מען אַנגעהויבען לויפען, פֿאַקען זיך, אוז אַווען צו דער באַהן, ערפילען דעם בירגערליכען חוב אוז זיך מעלדען אין דער געהאָרינגער מיליטער פֿאָרמאַציע. מיין יאָהרגאַנג מיט מיין קאַטעגאָריע האָט מען נאָר פֿאַרלויפיג נישט גערופען.

פֿרייטאָג 6 אזייגער פֿריה איז געווען דער אַנהויב פון מלחמה. אַרום 8 אזייגער, זייענדיג אין נייעם בית־המדרש (איד האָב דאָמאָלס קדיש געזאָגט נאָך מיין מוטער ז"ל), דערהערט זיך פֿלוצלינג דאָס וואיען פון דער פייערלעשער סירענא. באַלד באַווייזט זיך פֿאַליציי אין העלמען אוז צעטרייבט די ציווילע באַפעלקערונג. עס איז אַן אַנאַג פון אַנגריף פון די נאַצישע פֿליה־כוחות. אַבער דאָס מאָל זיינען זיי בלויז דורכגעפלויגען — חרוב מאָבען אַנדערע שטעט. זייט דעם אַנאַג פון די דייטשע ערָאָפּלאַנען האָבען מיר שוין מעהר נישט קיין מנוחה. דער ערשטער פינסטערער פרייטאָג־צו־נאַכטס — איז דרויסען איז נאָך ווארם, די לבנה באַווייזט זיך אויפ'ן לויטערן הימעל, אַבער די געמיטער זיינען שוין פאַרוואַלקענט אוז פאַרווויסט. עלטערן זיינען מתפלל פאר זייערע קינדער, ווייבער פאר זייערע מענער, א.א.וו. עס באַווייזען זיך שבת נאַכמיטאָג די ערשטע פֿליטים פון זאַרמין — נאָטירליך די רייכערע — „פּקוח נפש דוחה את השבת".

די טעג ווערען לאנגווייליג, די נעכט שלאפלאז. ביז מאנטאג לאזט מען נאר, אזוי צו זאגען, אונזער שטאט זיך אויסרוהען. מיר ווייסען שוין אבער פון ראדיא, אז שוין גאר א היבשע צאל שטעט האבען שוועך געליטען — דערינטער אויך אונזער שכנות'דיגע שטאט פלאצק, וואו מען האט באלד דעם ערשטען פריייאג צעשמעטערט די קאזאכמעס. דער וועטער, ווי צו לחכעים, איז דוקא שעהן. מאנטאג, דעם פערטען טאג פון מלחמה, באמבארדירט מען פלוצלינג אויך אונזער שטאט. קיין ספעציעלע מענשען־קרבנות זיינען האמאלס נישט געווען; אבער דאך ווערט סטיביש, אהן פארזאמלונגען, אהן באראטונגען, באשלאסען צו וואנדערן. אבער — וואוהין?

איך געזעגען זיך צום ערשטען מאל מיט מיין פאמיליע, ברודער און שוועסטער און צוזאמען מיט מיין שוואגער, עזריאל דאברא־שקלאנקא, לאזען מיר זיך אוועק מיט 85% מענער באפעלקערונג, יידען און קריסטען, פאסט־באמטע, קרייז־באמטע, פאליציי און אנדערע, קיין דאברין. מיר געהען ביינאכט — בייטאג רוהען מיר — מיר פיהלען שוין דעם גלות. אזוי ווי מיר האבען שבת באדויערט די פליטים פון זארמין, אזוי באדויערן די דאברינער דינסטאג אונז. אבער אין אוועגט, וועט מיר לאזען זיך דורך דער ווייכסעל אויף אונזער ווייטען וועג קיין גאסטינין, פאהרען שוין מיט אונז מיט א היבישע צאל יונגע מענשען פון דאברין. מיט דער גרעסטער פארזיכטיגקייט רוקען מיר זיך לאנגזאם פארואים, און ענדליך קומען מיר נאר גאסטינין. דא נעכטיגען מיר, נאכדעם ווי מען האט שוין צוויי נעכט געוואנדערט, און דאנערשטאג ביינאכט לאזט מען זיך ווייטער אין ווע, קיין גאמבין. די גרויסע קריז שטאט אין אזוי איבער־פולט, אז מיט נישטא ווי זיך אן ארט צו געפינען. עס האט אויסגעפעלט וואסער, ווער רעדט נאר פון ברויט; עסט מען פלוימען (גאמבין איז דער הויפט־קוואל פון פלוימען).

ווי דורך א נס באגעגענען זיך מענשען מיט קרובים, באקאנטע און סתם יונגע לייט. איך געהער צו די גליקליכע און באגעגען זיך מיט מיינע צוויי שוועסטער, שוואגער און א שוועסטערן מיידעל, ווילכע זיינען אוועק פון פלאצק. מיר דרעהען זיך אזוי ארום א גאנצען טאג און ענדליך, אנשטאט מקבל שבת צו זיין, פאהרט מען צוריק נאך פלאצק. נאר איין שוואגער מיינער, דאברא־שקלאנקא, געזעגענט זיך און פאהרט ווייטער. ארום 10 אזייגער אוועגט קומען מיר צוריק נאך פלאצק. די אויפגעפענטע קראנען גיבען וואסער פאר די דורשטיגע פון ווע, קריסטליכע שכנים גיבען ברויט — דאכט זיך די באציהונגען האבען זיך אויסגעבעסערט. מיר לעגען זיך אוועק שלאפען און מען ווערט שנעל אנטשלאפען.

פלוצלינג, ארום 1 אזייגער ביינאכט, ווערט מען אויפגעטרייסעלט פון אן אויפרייס. מיין שוואגער לויפט ארויס אין גאס און קומט באלד צוריק מיט אן אנזאג: „שטעהט אויף! די בריקען זיינען אויפגעריסען". מען קען נאר אריבערפאהרען פאר 5 זלאטע אויף יענער זייט. און וואס וועט זיין ווייטער? מיר זיינען דאך ערשט געקומען פון גאמבין. מיר באשליסען צו בלייבען.

כעלות השחר, שבת פריה, האבען מיר געזעהען די ערשטע דייטשע פארפאסטען, און ארום מיטאג־צייט האבען זיך שוין די הויפט־כוחות א שיט געטאן אויף באדזאגאוו. דאס מיליטער איז געקומען פון דער שערפּצער ריכטונג, וואו זיי זיינען ארויס נאך פרייטאג ארום 10 אזייגער פריה, לויט די דערצעהלונגען פון מיין פרוי. מיר דרעהען זיך איבער די גאסען פון פלאצק, מען באגעגענט באקאנטע און מען רעדט זיך אדורך וועגען צוריקפארען נאך שערפּין. זלמן אטלאס נעהמט אויף זיך די איניציאטיוו צו דינגען א פוהר, און זונטאג, דעם ערשטען טאג סליחות נאכ'ן דאוונען, לאזען מיר זיך אין ווע — צוריק נאך שערפּין. אנגעפאקט אויף דער פוהר ווי געוען, פול מיט אימה און פחד, פאהרט מען. . . . מיר זיינען שוין ב"ה אדורך ביעלסק. . . . צוקומענדיג צו ליעלין (א גרויס דארף 14 קילאמעטר פון שערפּין) זיינען אונז די מחבלים מקבל פנים מיט א געשרייי „האלט! יודען?" אלע זיינען מיר פארשטומט. „ווער שפריכט דויטש?"

עם געפינט זיך א גוטער פריינד, וואס ווייזט אן אויף מיר . . . דאס הארץ פלאטערט אין מיר. מען פארהערט מיד, מען שטעלט מיר קלאץ קשיות, אויף וועלכע איך ענטפער, און ענדליך א געשריי „לאז!". עס ווערט אונז גרינגער אויפ'ן הארצען און מיר פאהרען ווייטער ביז מיר קומען הינטער שערפין, צום מאנעזש, וואו דער ספארט־פאראיין „מכבי" האט געפלענט האלטען זיינע איבונגען. דארט געהט מען זיך פאנאנדער און אייניגווייז גנב'נען מיר זיך אריין צוריק אין שטאט. דאס שטעטעל קאכט זיך מיט אונז — עס איז א שמחה מיט דער ערשטער גרופע „גבורים" וואס זיינען צוריקגעקומען. „וואס הערט מען?" הערען זיך גלייכצייטיג פראגעם פון ביידע זייטען — מיר צוריק־געקומענע פרעגען, און זיי פרעגען.

אין שטאט איז דערווייל רוהיג. עס געפינען זיך בלויז אקטיוע דייטשע מיליטער גרופירונגען; אבער זיי לאזען אונז וויסען: „וועגן וויר קאממען וועג, אונד די ס. ס. לויטע קאממען, ווירד עס פיעל שליממער זיין". ליידער האבען זיי געזאגט דעם אמת.

מאנטאג האבען זיך טאקע באוויזען די געסטאפע לייט אין שווארצע מונדירען, אדער גאר ציווייל געקליידעט. מיטוואך, ערב ראש השנה, האט מען געטריבען פון דראבנין קיין שערפין די גאנצע יידישע באפעלקערונג און זיי אריינגעשפארט אין „מאנעזש". יידען בני רחמנים האבען ארויפגעשיקט ברויט. עס זיינען געווען ספע־ציעלע שליחי מצוה, צוישען וועלכע א גאר גרויסען און לעבעדיגען אנטייל האט געהאט מיין שכנה רחל לערער, א פרוי פון זכריה דעם קצב. פרייטאג, דעם אנדערן טאג ראש השנה, האט מען באפוילען אלע מענער זיך צו רעגיסטרירען.

שבת שיבה האט מען די דראבנינער יידען באפרייט, אבער אויף אן אמת האבען זיך צום נייעם יאהר א שיט געטאן גזרות, גזרות און גזרות. פון דאוונען בצבור איז אינגאנצען אפגערעדט, און דא וואו מען דאווענט, זעהט עס אוים ווי ביי די אנוסים. ביי גרשון מינץ אין געווען א מנין; ביי דוד הארוויץ, אהרן משה הארוויצ'ס זוהן — א מנין, וכדומה. א טייל פון די געהער חסידים האבען זיך פארזאמעלט צו דאוונען בצבור אויפ'ן אלטען שטיינער אין זייער שטיבעל, אין משה גאלדשטיין'ס הויז, אין הויף; האבען די מחבלים זיי ארויסגעשלעפט אין די קיטלען און אוועקגעשטעלט אוים־קעהרען דעם אלטען מארק.

פון 6 אין אוועגט ביז 6 אין דער פריה האט זיך קיינער ניט געטארט באווייזען אין גאס. יעדער ייד, אפילו א קינד, האט געמוזט אויף דער לינקער זייט טראגען דעם אויפשריפט „יודע", נישט געטארט געהן אויפ'ן טראטואר, נאר אין מיט'ן גאס. אויסער די צאהל מענשען וואס די יידישע באפעלקערונג האט געמוזט צושטעלען צו דער ארבעט יעדען טאג, האט מען סתם געכאפט דורכגעהענדע יידען. אונטער פארשידענע אויס־ריידען האט מען געמארדעט. אזוי, צום ביישפיל, האבען זיי דערשאסען דעם אמעריקא־נער בירגער וועסאלעק, א זוהן פון אסאווקען שוחט, וועלכער איז געלעגען ביי זיך אין הויז קראנק אין בעט; אויך יחזקאל טשארנאטשאפקא, א זוהן פון ישעי' טשארנא־טשאפקע, א גייסטיג קראנקען. פון רויבען און שלאגען איז שוין אינגאנצען אפגערעדט.

מיטוואך, ערב סוכות, האט מען געכאפט יינגע לייט פון שערפין, בעזוין און זארמין, פארשפארט אין תפיסה, און צומארגענס גאנץ פריה אוועקגעפיהרט אויף אוי־טאמאבילען. שפעטער זיינען מיר געווארען, אז מען האט זיי אריבערגעווארפען דעם בוג צו די סאוועטען, דורך פולטוסק. טאקע די יונגע לייט, וועלכע זיינען דארט פארבליבען און נישט צוריקגעקומען מיט דער גרינער גרענץ, זיינען געבליבען לעבען.

די צוויטע נאכט סוכות, פון דאנערשטאג אויף פרייטאג, זיינען מיר אלע פלוצלינג אויפגעציטערט געוואהרען פון א העל ליכט אין אלע צימערן. מיר האבען זיך אלע אויף־געכאפט; אבער, וואוהין לויפט מען? — אין גאס טאר מען זיך נישט באווייזען . . .

אוו דא . . . געוואלט . . . אונזער בית הכנסת ברענט . . . אונזערע ספרי־תורה ברענען אין א בלוטיג פייער. . . .

[באמערקונג פון זשורנאל רעד.: מאלאוואנטשיק, וועלכער האט געוואוינט אויף דער אנדערער זייט וואסער, האט וואַרשיינליך נישט געטארט אריבערגעהן די בריק צו דער יידישער גאס. וואס עס האט זיך אפגעטוהן אין דער זעלבער נאכט ארום דער שרפה פון דער שוהל, וועלכע דערצעהלט פון יעקם סקורניק אויף אן אנדערער זייט.]

אויף צו מארגענס, דעם צווייטען טאג סוכות, זיינען מיר, שערפצער יידען, געבליבען אהן אונזער שהנער, פרעכטיגער און הייליגער אלטערטימליכקייט, און מיט פיינליכע עפיזאדען וועגען דער פארברענטער דורך די מחבלים שוהל, דערצעהלט פון עדות וואס האבען אליין געזעהן.

אלם צוגאב צו דער שרעקליכער טראגעדיע, האבען די נאצים צוגעשיקט צו דער יידישער קהילה א מעלדונג פון פאלגענדען אינהאלט: „נעכטען ביינאכט האט א יידישער יונגערמאן אונטערגעצינדען דעם יידישען טעמפעל. דעם אונטערצינדער האט די דייטשע פאליציי געכאפט און איהם גלייך אויפ'ן אָרט דערשאסען. פארשטענדליך, מוז די יידישע געמיינדע זיין פאראנטוואָרטליך פאר די שאדענס וואס דאס פייער האט געמאכט. מיר לייגען אָרויף אויף די יידען א קאנטריבוציע פון 700 טויזענט זלאטעם. די געלט דארף איינגעצאהלט ווערען אין פארלויף פון דריי שעה. אויב נישט — דארפט איהר, יידען, שוין פארשטעהן, וואס עס וועט געשעהן."

מיר האבען פארשטאנען, אז נישט צאהלען מיינט טויט פאר צעהנדליינגער יידען — און פארשטענדליך, אז מיר האבען די קאנטריבוציע איינגעצאהלט.

די הדיפות און אכזריות זיינען געוואקסען פון טאג צו טאג. יעדער טאג מיט פרישע גזרות, פרישע אכזריות. הייסט מען יידען, צוריקגעהענדיג פון דער ארבייט, אויסטוהן די היטלעז און זינגען; יידען זינגען אוים אלערליי נגונים; אמבעסטען אבער זינגען זיי „וועז וועט שוין קומען די גאולה". דער אלטער לאפאטקע זינגט מיט דאם לידעל, פליאסקעט מיט די הענט, און פארענדיגט מיט א גראם, ווי א מארשאלעק, אנדייטענדיג א קללה אויף היטלער'ן. דער שטענדיגער גבאי אין נייעם בית המדרש, ר' אברהם וולוקא, האט זיך יעדען טאג געמוזט מעלדען אין דער פאליציי מיט די שלימזעל פון נייעם בית־המדרש. דורך דער צייט האט מען אויך יידען ארויפגעלעגט פארשידענע קאנטריבוציעס, און ביז דעם אויסצאהלען האט מען ענגומען זאקלאדניקעס, צווישען וועלכע עס זיינען געווען די פאלגענדע גוט־באקאנטע בעלי־בתים: ישעי' פרידמאן, ד"ר מינץ, לייב הילגער, שמעון מאלאוואנטשיק, מאיר ציפרים, משה הערש קאטשאלעק, בעריש פאזנאנסקי. אויף דעם תפיסה הויף האט מען אויסגעשיט שאבער (געהאקטע שפיציגע שטיינער) און געהייסען די זאקלאדניקעס ארויפשארצען די הויזען און קריכען אויף די נאקעטע קניהען. יידען האבען גיך איינגעצאהלט, אבער דאס האט נישט געשטערט די אויסוואורפען, נאר דעם ווי זיי האבען געהאט באפרייט די מענשען, אונטער פארשידענע תרוצים זיי ווידער צו ארעסטירען. די מענשען, וועלכע זיי האבען ביי יעדער מינדעסטער געלעגענהייט גענומען אלס זאקלאדניקעס, האבען געהאט אויסצושטעהן שוועריג פייניגונגען. בעריש פאזנאנסקי, וועלכער האט זיך באמיהט צו באנוצען מיט זיין גלענצענדער דייטשער אויסשפראך אויפצוווועקען א געפיהל פון יושר ביי די כולגאנעס, האבען זיי פארקאפעט אין דער ערד ביז'ן האלז. די שווערע משא, און אפשר די שרעק, האבען אנגעוויזען אויף סימנים פון טויט. דאן האבען זיי אויף גיך אלארמירט דעם ד"ר מינץ און איהם באפוילען אפצוראטעווען פאזנאנסקי'ן. וועז די פרויען, שוועסטער אדער קינדער פון די אומשולדיגע שבויים האבען געבראכט פאר זיי עסען, האבען די רוצחים איינמאל געעפענט ברייט די טויערן און מיט זייער סאדיסטישער פריינדליכקייט געזאגט: „די לויטע זינט שאהן טאדט, היער זינד זי בעגראבען, דאם עסען ניצט שאהן ניכט מעהר", אנווייזענדיג דערבי אויף ספעציעל פריש אויפגעארדענטע קברים, וועלכע די זאקלאדניקעס אליין האבען געמוזט גראבען. נאך די

יללות, געשרייען און געווייגען פון די קרובים, האבען זיי ערשט ארויסגעפיהרט די לעבעדיגע זאקלאדניקעם אויפ'ן תפיסה הויף.

אזוי האבען זיך די ווילדע חיות אין מענשליכען געשטאלט איזדעקעוועט איבער אונזערע אומגליקליכע ברידער און שוועסטער. מען האט שוין אויפגעהערט צו גלויבען, אז מיר וועלען נאך עפעס דערלעבען. די לאגע איז פון טאג צו טאג גרעסערען שווערער און ערגער. טייל פון די יונגערע מענשען האבען אויף וועלסאפעדען זיך אוועקגעלאזט איבער דער גרינער גרענץ נאך ביאליסטאק. עס פלעגען אפילו זיין אזעלכע פאלען, אז די דייטשען האבען געגעבען אויסווייזען אויף אויסוואנדערן, אבער די ראטען רעגירונג האט נישט יעדעם מאל ארויסגעלאזט.

מיט איינמאל האט מען ארויסגעגעבען א באפעהל, אז אלע יידישע סוחרים זאלען אפגעבען אין מאגיסטראט שריפטליכע ליסטעס פון די סחורות אין זייערע קראמען אין דרעי עגזעמפלארען. נאך דעם האט מען באפוילען אינגאנצען צו שליסען די קראמען. געווען איז דאס אנהויב נאוועמבער. מען האט ווידער ארויסגעזעצט אין תפיסה די נאט־די־נשמה־שולדיגע זאקלאדניקעם, און מיטוואך דעם 8־טען נאוועמבער אין דער־פריה געמאלדען, אז אין פארלויף פון 30 מינוט דארפען זיך אלע יידען, אפילו פרויען מיט זויג־קינדער, מעלדען אויפ'ן אלטען מארק מיט זייערע פעקלאך. מענשען, נישט ווייסענדיג וואס עס קומט דא פאר, האבען פארלאזען זייער האב־און־גוטס. א טייל, גלויבענדיג נאך אין דער דייטשער הומאניטעט, האבען אפילו נישט מיטגענומען דאס נויטיגסטע און האבען אויסגעפאלגט דעם באפעהל.

אויפ'ן מארק האט זיי אפגעווארט א בלאז ארקעסטער און אלע צאן טבחה האבען מארשירט, אונטער דער אויפזיכט פון דייטשע באאמטען און מיט א בלאז ארקעסטער פארויס, צו דער באהן, וואו מען האט זיי פארלאדענט אין וואגענען און טראנספארטירט.

מיר איז געלונגען צו בלייבען אין שטאדט, ווייל איך האב געווואוינט אין א קריסטליכען קווארטאל. צוזאמען מיט מיר אין הויז האבען געווואוינט מאיר טכארעק און דבורה פיינבערג. מיר האבען געקויפט בשותפות צוויי פערד מיט א וואגען, און צוזאמען מיט פיינבערג'ס און וואלף שמיגע'ס פאמיליעס זיינען מיר דאנערשטאג אנטלאפען פון שערפין, דורכפארענדיג דראבנין, ראנטשאנאו, טשעכאנאוו, ראקאוו, אסטראלענקא. דא האבען מיר זיך געמוזט אריבערשווארצען די גרענץ. זייענדיג דאנערשטאג נאכמיטאג אין ראטשאנז, האט מען אויפגעפאדערט די ארטיגע יידישע באפעלקערונג זיך צו פארזאמלען אין שוהל. די אויסוואורפען האבען אפגעטיילט די פרויען פון די מענער, זיי געצווונגען זיך אויסטוהן מוטער־נאקעט און מיט ריטער זיי געשמיסען און געצווונגען טאנצען ארום דער בימה, דערביי האבען די פרויען געמוזט אוועקווארפען זייערע גאלדענע רינגלעך, זייגערלעך, אויעררינגלעך וכדומה.

דאנערשטאג, דעם 16טען נאוועמבער, זיינען מיר שוין געווען אין ביאליסטאק. דער וועטער איז געווען פויל און רעגנדיג. מיר האבען געפרואווט זוכען באקאנטע און אווען צו ישראל סמאלענסקי'ס שוואגער, מרדכי באכראך, וועלכען איך האב שוין נישט געהאט געזען 7 יאהר.

מלחמה לנו ולעמלק, איז אונזער פארא! נקמה נעהמען פאר דעם בלוט פון אונזערע אומשולדיג אומגעקומענע זיידעם, באבעם, טאטעם, מאמעם, ברידער, שוועסטער, קינדער און באקאנטע איז אונזער שבועה! שאפען און בויען, דערציהען א געזונטען, נאציאנאלען און מוטיגען דור, אין אונזער אויפגאבע!

די שוהל ברענט

[איינדרוקען פון דער גרויסער טראגעדיע, וואס האט פאסירט די צווייטע נאכט סוכות, פון דאנערשטאג אויף פרייטאג, עטליכע וואכען נאכדעם ווי די דייטשען זיינען אריין נאך שערפין. געשריבען פון יעקב סקורניק, וועלכער געפינט זיך יעצט צוריק אין שערפין.]

. . . מיין פאטער און איך זיינען וואכעדיג געלעגען אין די בעטען אין דער שטוב אקעגנאיבער דער שוהל, וואו עס האט אמאל געוואוינט פינה מעקלער. אונזער הויז מיט דער שוהל טיילט די בריים פון דער גאס. פון מידקייט בין איך איינגעדרימלט. מיין פאטער וועקט מיך פלוצלינג: „שטאה אויף — עס איז פארפאהרען א מאשין". שנעל זיך אנגעטוהן און פארזיכטיג זיינען מיר ביידע ארוים אין גאס. אין דער געדיכטער פינסטערניש האבען מיר געהערט ווי עס קייקלען זיך בלעבענע פעסער. מיר האבען פארשטאנען . . . מיר האבען זיך אדורכגע'גנב'עט פארביי די גאס, צו דער מזרח וואנט פון דער שוהל און דורכ'ן פענסטער ארונגעקוקט. מיר האבען געזעהן ווי די דייטשען באגיסען די וועגד מיט א פליסיגקייט. מיר האבען פארשטאנען, אז זיי גרייטען זיך אונטערצוצינדען אונזער שוהל. . . . שוין האלבע נאכט — אלע שכנים זיינען פארשלאפען נאך א טאג פון מאטערנישען. עס חלומ'ט זיך זיי זיכער נישט, אז אין דער שטיל־קייט פון דער נאכט ווילדעווען די סטודענטען פון שטרייכער, וועלכע ווילען שענדען דאס הייליגסטע וואס יידען פארמאגען — די שוהל מיט די ספרי־תורה. מיין פאטער הייסט מיר וועקען די שכנים . . . און ער אליין איז אוועק קענגאיבער די גאס, ביי אפענבאכס, וואו די מוטער און די ברידער זיינען געשלאפען, כדי זיי אויפצוועקען. צוריקקומענדיג פון די שכנים בין איך אריין צו דער באבע דינה. די שוועסטער שרה דבירה מיט איהר מאן, אלי' גראסמאן, זיינען שוין געווען אויף די פים. . . . די שוהל האט שוין געברענט. פון שרעק איז די באבע דינה פארשליזירט געוואָרען אויף א האנט און א פוס. איך האב די באבע אויף די הענט ארויסגעטראגען צו דעם קריסט שאלעצקי. . . . און אט ברענט שוין אונזער הויז, ליטווינסקים הויז, און דאס פייער באדראהט דאס גאנצע שטעטעל. די מערדער האבען זייער בעסטיאלישען באגער אויסגעפיהרט . . . זיי שטעהען אויף דער גאס מיט פאטא אפפאראטען און פאטאגראפירען די ברענדיגע שוהל.

דערווייל האבען די יידען פון גאנצען שטעטעל זיך א לאז געטוהן מיט עמערס וואסער צו דער ברענדער שוהל. אין דעם מאמענט האט א קייט פון זעלנער פארהאלטען די לויפענדע יידען. דאך האט זיך א יונגעל, א ישיבה בחור, דעם פארבער'ס זוהן, אדורכגעריסען דורך די דייטשען און זיך געלאזט לויפען אין דער ריכטונג פון דער שוהל, כדי א ספר תורה אפצורעטעווען. נישט ווייט איז דער ישיבה בחור דערלאפען . . . א קויל האט איהם געטראפען און אויפ'ן פלויט פון נייעם בית המדרש איז ער געבליבען הענגען א טויטער.

עס האט זיך אויפגעהויבען א ווינד און דאס פייער האט זיך צעבלאזען — דאס גאנצע שטעטעל באדראהט פארברענט צו ווערען. דאן האבען די דייטשען מיט ווילדע געשריייען די פארזאמלטע יידען געטריבען צו באגיסען מיט וואסער די שכנות'דיגע הייזער. פון שטוב צו שטוב זיינען די מערדער געלאפען און אלע יידען פון די שטיבער געטריבען, איינשליסעטדיג פרויען, יונגלעך, מיידלעך און עלטערע מענער. בשעת מעשה, האבען זיי אליין געראבירט וואס עס האט זיך נאר געלאזט.

ביז פארטאג האבען די יידען געקעמפט מיט דעם פייער. צומארגענס האבען זיך פרישע צרות אויף אונז א שאט געטוהן.

גאלדע גאלדמאן

גירוש שערפּיץ

[א קורצע צייט נאכדעם ווי פּוילען איז געווארען אקופּירט פון די נאצים, זיינען די ראבּנען נאהענט צו דער דייטשער גרענעץ, איינשליסענדיג שערפּיץ, ערקלערט געווארען אלס „היילינג" דייטשע טעריטאריע, וואו קיין ייד האט זיך מעהר נישט געטארט געפינען. מען האט יידען געטריבען טיפער אין פּוילען, וואו עס זיינען אויפגעשטעלט געווארען די טרויעריג־באריהמטע געטאס.]

געשען איז דאס מיטוואך, דעם 8־טען נאוועמבער, 1939. פון אומרוהיגען שלאף, פול מיט שרעק־בילדער, האט אונז אויפגעוועקט א ברוטאל טופען און זעצען אין טיר פון שווערע געקאוועטע שטיוול פון זעלנער. אריבער מיר האבען באוויזען זיך אויפצוכאפּען איז די טיר שוין געווען אויפגעריסען.

„ראוס, ראוס, זאפּארט, יודען, ראוס"!

אין דער וואוינונג האבען זיך ארויינגעריסען צעוושעטע געסטאפּאליט אין דער באגלייטונג פון די אזוי־גערופענע „פאלקס דייטשען" (דאס איז געווען א מיליץ צונויפגעשטעלט פון די פּוילישע דייטשען). זיי טרייבען אונז אלעמען ארויס אויפ'ן מארק. בלויז־שנעל האט זיך פארשפּרייט די ידיעה אז אלע יידען ווערען ארויסגעטריבען פון שטאט. פון אלע זייטען שלעפּען די הענקערס בלאסע פון טויט שרעק מענער, פרויען און קינדער. מען האט אונז אויסגעשטעלט אין לאנגע רייען — דער צאל איז געווען קרוב צו 4 טויזענט — אבער עס האט עהערשט א טיפע, שוועהר שטילקייט. מען האט ממש געהערט דאס קלאפּען פון מענטשליכע הערצער. קיינער האט נישט געווייגט; וועגען גארנישט געבעטען. מיר האבען ערוואהרט דאס ערגסטע, און ווי פאראיניגט אין א שטומע, ווערטערלאזע שבועה האבען מיר געפיהלט אז מיר דארפען נישט ארויסווייזען דעם שונא קיין געבראבענקייט פון גיסט, נישט געבעו די באנדיטען די סאטיספאקציע.

מען האט אונז איינגעשטעלט צו 6 מענשען אין א רייע און געזומען טרייבען. אין סאמע שפּיץ פון דער פראצעסיע איז געגאנגען דער בלאז־ארקעסטער פון די שטאטישע פייערלעשער. נאך זיי א פיוף־ארקעסטער. פאר אונז, הינטער אונז, און ביי די זייטען זיינען געגאנגען די שטאטישע פארשטייער פון מאכט ארגאנען, ווי לאנדראט, בירגער־מייסטער און קאמפּאניע; נו, און ווי תמיד, די אונפארמיידליכע, טרויעריג־באריהמטע געסטאפּא און ס. ס. און אזוי זיינען מיר, ביי די טענער פון פרייליכע מעלאדיעס פון בלאז־ארקעסטער, פיוף־ארקעסטער, זעצען פון פּוילקען, קנאלען פון די לאנגע בייטשען, וועלכע האבען זיך אומאויפהערליך אראפּגעלאזט מיט זייערע בלייענע עקען אויף אונזערע רוקענס און קעפ, געוואלען ארויסגעפיהרט פון שטאט. לענג אוים די גאסען און וועגען זיינען געשטאנען אויסגעשטעלט פאטאגראפישע אפּפּאראטען, ביי וועלכע עס האבען געארבעט פלייסיג, שטראלענדע פון נחת און פרייד, דייטשע סאמאריטאנערינס (באריהמטע שוועסטער). מיר זיינען נישט געגאנגען, נאר געלאפען; כדי די פארשטעלונג זאל זיך אבער נישט צו שנעל ענדיגען, האט מען מיט אונז געמאכט אפּטע הפסקות. אפּגעשטעלט און ווייטער געלאפען. אויב עמיצער האט מיט זיך געהאט געפּעק, האט ער עס געמוזט אוועקווארפען, אויב ער האט נישט געוואלט ווערען דערשלאגען צום טויט פאר נישט מיטהאלטען די טעמפּא פון לויפען, און אומאויפהערליך האבען זיך געהערט סאלוון פון ביקסען שאסען, אזוי זיך, „נא ווייוואט," און דאס קנאלען פון בייטשען שמיץ, אבער דאס שוין נישט „נא ווייוואט" . . .

א 3־4 קילאמעטער הינטער דער שטאט האט מען אונז אריינגעפּאקט אין פיה־

וואַגאָנען, הערמעטיש פּארמאַכט, אָהן עסען, אָהן וואַסער, און אַוועקגעפּיהרט. דער צוג איז געפֿאָהרען זעהר שנעל־עדיג און פון צייט צו צייט זיך אָפּגעשטעלט. מיר האָבען זיך געשטיקט אָהן לופט, און פּארברענט געוואָרען פון דורשט. וואָס עס איז פּארגעקומען אין די וואַגאָנען וועלכע האָבען זיך געשלעפּט אַזוי פיעל שעה'ן לאַנג, מיט מענשען וואָס דארפען אויך ערלעדיגען זייערע פּיזישע באַדערפענישען, איז ממש אומבאַשרייבליך. ענדליך, א 5־6 קילאָמעטער הינטער נאָווידוואָר האָט מען אויפגעפּענט די וואַגאָנען און געהייסען אויסשטיגען. עס איז שוין געווען טונקל.

עס האָט זיך הינטערגערוקט א פּינסטערער, רעגענדיגער הארבסט אָוונט. איינער האָט נישט געקענט זעהן דעם צווייטען. און ווידער האָט מען אונז א יאָג געטון אין א צונויפגעפּרעסטער, נישט קאָאַרדענירטע מאַסע פון עטליכע טויזענט. עס זיינען געגאַנגען קראַנקע און קריפּלעס, קימפּעטאָרינס מיט זייערע עופה'לעך און קינדער. באַלאַדענט מיט געפּעק און קינדער האָט זיך דאָס אלעס געמיינזאַם געשטופּט און געשטויסען, פּלאַנטערענדיג זיך איינער דעם אַנדערען אונטער די פּים.

פּלוצלינג פאַלט א באַפעל: לויפען! און מען האָט אונז געטומען יאָגען אין א גאַלאָפּ, אונטער א האָגעל פון בייטשען שמיץ און א געשיסעריי פון ביקסען. און די נאַכט איז געווען א חושכ'דיגע, און דער וועג אן אומבאַקאַנטער. און געטון האָט זיך אומבאַשרייבליכעס. איך געדענק, אז איך האָב דאַמאָלסט געטראַכט וועגען דאַנטעס „גיהנום" און געקומען צום אויספּיהר, אז דאַנטע האָט נישט געקענט האָבען קיין ריכטיגען באַגריף וועגען גרויל אויב ער האָט אזא קאַשמאַר, ווי מיר, נישט איבערגעלעבט. מענשען האָבען איבער זיך געטראַטעוועט, געדריקט און געוואָרגען; עס האָבען זיך געהערט ווילדע, אימה'דיגע געשריייען, וואָס האָבען געמאַכט פאַרגליווערען דאָס בלוט אין די אָדערען. מאַמעס האָבען פאַרלוירען זייערע קינדער, און קינדער זייערע מאַמעס. מען האָט אונז געיאָגט ערגעץ בארג ארונטער, און דא וואַרפען די הענקערס פּלוצלינג אן אומשולדיג פּראָגעלע: „צי קענט איהר שווימען?" ווי א שארף פון א מעסער שניידט אונז אדורך א שוידער. מיר האָבען פּאַרשטאַנען אז מיר געפינען זיך ערגעץ נאָענט צו א וואַסער און אז די מערדער האָבען בדעה אונז צו דערטרינקען.

עס האָט א בלאָז געטון א ווינט. מיר האָבען דערשפּירט דעם ריח פון וואַסער. מיר האָבען זיך געפּונען ביים ברעג פון טייך נאַרעוו, און זיי האָבען אונז געטריבען האַרט ביים סאַמע וואַסער. אין דעם געלויף און געדראַנג אין דער פינסטערניש זיינען קינדער און אויך דערוואַקסענע אַרויינגעפאַלען אין טייך. דערנאָך האָט מען אונז געטריבען דורך א צוים פון שטעכיגען דראָט. ווידער שפּילען זיך אָפּ שוידערליכע, קאָשמאַרפולע סצענעס. ווייל עס איז דאַמאָלס אומגעקומען בעת דעם טייוולאַנישען מאַרש, וועט בלייבען א סוד אויף אייביג.

מיר זיינען אָנגעקומען אין דער שטאָט נאָווידוואָר. די שטאָט איז איינגעהילט אין מצרישען חושך. די פענסטער פון די הייזער קוקען אויף אונז מיט בלינדע פּאַרלאָשענע שויבען. דאָ האָבען אויף אונז די מערדער ווידער אמאָל געמאַכט א בלוטיגע באָד און איבערגעלאָזט. מיר האָבען זיך געפּונען אין דעם יידישען קוואַרטאַל פון שטאָט. אויף דער נאַס טאַר מען נישט בלייבען קיין מינוט, ווייל עס איז קריגס־צושטאַנד. און ווי מטורף'דיגע האָבען מיר זיך א וואַרף געטון צו די טירען און טויערען מיט א יאָמערליך בעטענדיג געשריי: „יידען, בני רחמנים, נעמט אונז צו, לאָזט אונז אריין, ברידער!"

און ווי דורך א באַרונג פון א צויבער שטעקעלע האָבען זיך איינע נאָך די אַנדערע געעפענט טירען און טויערען פון יידישער אָרימקייט, איינשלינגענדיג אין זייער פינסטערען תהום די אומגליקליכע פאַרפיניגטע מאַסע.

צומאַרגענס נאָענ פריה האָט מען אונז ווידער אַלאַרמירט און אַרויסגעוואָרפען אויפֿן מאַרק פון וואַנען מען האָט א גרויסען טייל פון אונז אַוועקגעשיקט נאָך וואַרשא.

די קראנקע מאמע

[אשר מלאווא, וועלכער געפינט זיך יעצט אין וואצלאוו, שרייבט אין זיינע אייגדרוקען וועגען גרוש שערפיז.]

. . . אונזער הויז געפינט זיך אין מארק וואו עס איז דער זאמעלפונקט פאר די יידען, וועלכע זיינען פאראורטיילט ארויסגעטריבען צו ווערען. מען יאגט צוזאמען יידען פון איבער דער גאנצער שטאט, פון אלע גאסען און געסלעך. וואס זאלען מיר טוהן? מיר האבען דאך א קראנקע מאמע, וועלכע ליגט שוין 10 יאהר צו בעט. ווי אזוי קענען מיר זי איבערלאזען איינע אליין? איך עצה זיך מיט מיין פרוי. מיר באשליסען, אז די מענער זאלען ארויס אין גאס און מיין פרוי מיט'ן קינד זאלען זיך דערווייל צוגרייטען. וועז די באנדיטען וועלען ארייגקומען, זאל מיין פרוי פרואווען דערקלערען, אז זי קען נישט איבערלאזען די קראנקע אליין. מאמענטאל קומען ארייז מיט אימפעט צוויי ס. ס. אפיצערען מיט רוזגעם און געווער אין זייערע הענט. ערשטענס שלאגען זיי אלעמען אין שטוב און טרייבען אונז אלעמען ארויס. ווען מיין פרוי פרואווט זיי דערקלערען, אז די מוטער איז קראנק און הילפלאז און מען קען זי נישט אליין איבערלאזען, ענטפערן זיי איהר מיט דער רוזגע איבער'ן קאפ און טרייבען אויך זי מיט'ן קינד ארויס אין גאס. מיין קראנקע מאמע בעט זיך ביי די מערדער: „דערשיסט מיך בעסער, איך בעט אייך". אלס אנטווארט, נעמען זיי דעם שליסעל פון דער טיר, פארשליסען די וואוינונג און קלעפען אויף א פלעטעל: „דיזע וואוינונג איז רעקווירירט — דא גענפינט זיך א לעבעדיגע יידישע פרוי מיט א לעבעדיגער גאנז". (גראדע האט זיך דאמאלס ביי אונז אין הויז געכאווט א גאנז.)

[איהר טאכטער דבורה, וועלכע האט צו יענער צייט געוואוינט אין דראבניז, האט מיט עטלעכע טעג שפעטער זי אריבערגעפיהרט צו זיך קוים א לעבעדיגע. מיט א קורצער צייט שפעטער איז די מוטער (שיינע מלאווא, ע"ה) געשטארבען אין דראבניז.]

דער מארש נאך נאווידוואר

[איינדרוקען פון יעקב סקורניק]

. . . די באהן האט זיך אפגעשטעלט. די מערדער עפענען די טירען, און ווידער ווילדע געשרייען: „לאוס — ארויס". ביים ארויסגעהן פון די וואגאנען זיינען מיר באגלייט געווארען מיט שווערע קלעפ פון רוזגעם. א שמיין פון א רוזגע האט דערגרייכט דאס אנדערהאלבען־יעהריגע קינד פון מיין שוועסטער, וועלכעם איך האב געטולעט הינטער מיין פאלטא און צעבלוטיגט דעם קינד'ס פנימ'ל. פון אפישטעלען זיך איז נישט געווען קיין רייד. . . . מיר געפינען זיך 4 קילאמעטער פון נאווידוואר. מען טרייבט אונז צופוס . . . אלטע לייט און קראנקע האבען שוין מעהר נישט קיין כוח צו געהן. די מערדערס שלאגען אוז שטופען אוז סטראשען מיט שיסען יעדען איינעם וואס וועט נישט מיטהאלטען דעם מארש. . . . ר' אברהם שוחט, ביי זיין עלטער פון 78 יאהר, מיט זיין הדרת פנים און לאנגע וויים בארד, זיין געזיכט בלאס פון שרעק און מאטערניש, איז צוזאמען מיט אונז געטריבענע. אויסגעשעפט פון כוחות שטעלט ער זיך אפ און געהט נישט וויטער. מיין פאטער און מיין ברודער נעמען איהם הינטער'ן ארעם און העלפען איהם, בכדי ער זאל חלילה נישט בלייבען הינטערשטעלינ . . . מיר וויסען דאך אלע וואס דאס מיינט.

אזוי זיינען מיר, נאך פלאגנישען און פרעניות דערגאנגען קיין נאוויהוואר שפעט אין אווענט.

געוואָגטע שריט פון אַ יינגל

[דאָס פּאָלגענדע איז אַרויסגענומען פון אַ בריף געשריבען פון אַליה גרינבערג, וועלכער איז אינגאַנצען אַלט געווען 13 יאָהר ווען ער האָט דורכגעמאַכט די אינטערעסאַנטע איבערלעבונגען, וועגען וועלכע ער שרייבט פון אַנטוווערפען צו זיין אָנקעל לעאָ גראָבאַרט.]

אין 1939 האָבען די נאַצים אונז אַרויסגעטריבען פון שערפּין. זיי האָבען אונז געיאָגט און געמאַטערט און געטריבען צו פוס ביז וואַרשא. נאָך וואַרשא זיינען מיר אָנגעקומען אויסגעמאַטערטע, מיעדע און אָהן אַ גראָשען געלט.

עטלעכע טעג פאַר'ן גירוש שערפּין, האָב איך מיר פאַרדינט 200 זלאָטעם, אָבער מיינע עלטערען האָבען וועגען דעם נישט געוואוסט. די נאַצים האָבען שוין דאַמאָלט אַרויסגעגעבען אַ פאַראָרדנונג אַז אַלע יידען מוזען אַוועקגעבען אַלע זייערע חפצים ווי געלט און ווערפוּלע אייגנטום. איך האָב עס פאַרשוויגען און עס נישט אָפּגענעבען. אַ ביסעל געלט, אויך דעם גאָלדענעם זייגער וואָס דו, ליבער אָנקעל, האָסט מיר אַ מאָהל צוגעשיקט אַלס אַ מתנה, האָבען מיר געהאַט איינגעמויערט אין אַ וואַנט אין דער קיך פון אונזער הויז. זייענדיג שוין אין דער געטאָ אין וואַרשא, האָב איך אויסגעפונען דאָס מיין פּאָטער באַזיצט נישט מעהר ווי 80 זלאָטעם. זייענדיג הונגעריג און דורשטיג, בין איך אַ פּאַרטאַכטער צוגעגאַנגען צו מיין מאַמע און איהר געזאָגט, דאָס איך האָב בדעה צוריקצופאָרען קיין שערפּין, און אַרויסנעמען דאָס ביסעל געלט און די אַנדערע חפצים. דערהערענדיג מיינע פּלענער, האָט זיך מיין מאַמע צעווויינט, און זי האָט מיך געבעטען נישט צו גהען, ווייל די נאַצי מערדערס וועלען מיך כאַפּען און דאַן וועט שוין זיכער זיין מיין סוף. איך האָב אָבער באַשלאָסען ביי זיך דעם פּלאַן דורכצופיהרען און צוריקגעהן קיין שערפּין.

זייענדיג שטאַרק באַאומרוהיגט איבער מיין גורל, האָט די מאַמע באַשלאָסען מיטצוגעהן מיט מיר. צומאָרגענס גאָנץ פריה, זיינען מיר אַוועק צו דער באַהן סטאַנציע, פון וואַנען מיר זיינען שפּעטער אָפּגעפאָהרען נאָך פּלאָנסק. אויפ'ן וועג שטעלט זיך אָפּ די באַהן. געסטאַפּאָ לייטע קומען אַריין און זוכען יידען צווישען די פּאַסאַזשירען, אָבער צום גליק האָבען זיי אונז נישט באַמערקט. אין פּלאָנסק האָט זיך דאַמאָלט נאָך געפונען איטקע איזראַעלעוויץ, מיין מוטער'ס איינגעהרע שוועסטער מיט איהר פאַמיליע. אַריינקומענדיג צו איהר אין הויז, איז זי געוואָרען שטאַרק איבערראַשט אונז צו זהען און זיך געוואונדערט ווי אַזוי מיר קענען אַזעלכעם טון — מיר שטעלען דאָך איין דאָס לעבען. די מאַמע בעט מיך ווידער מיט טרערען אין איהרע שוואָכע אויגען דאָס איך זאָל ווייטער נישט פאָהרען, נאָר אָפּוואַרטען ביז מיר וועלען עפּעס הערען פון שערפּין.

דערווייל איז געוואָרען נאַכט. עס איז פינסטער אין דער גאַס, מען האָט מורא זיך צו באַווייזען אין דעראויסען, ווייל די נאַצי מערדערס כאַפּען יידען און פּאַרשיקען זיי. איך פיהר מיט זיך אַן אינערליכען קאַמף — זאָל איך פאָהרען צי נישט. נאָך אַ לאַנגערען ויכוח האָב איך באַשלאָסען צו פאָהרען קיין שערפּין. מיר באַהאַלטען זיך אוים אין פּאַרשידענע זייטיגע געלעך ביז מיר קומען צו דער באַהן סטאַנציע פון וואַנען מיר פאָהרען אָפּ.

אַרום 1 ביינאַכט זיינען מיר געקומען קיין שערפּין. עס איז פינסטער, פּוסט און עס הערשט אַ טויטע שטילקייט. מיר באַהאַלטען זיך אוים אויף ווי ווייט נאָר מעגליך און מיר רוקען זיך לאַנגזאַם אין שטאָט אַריין. דאָס הארץ קלאַפּט שנעל פון שרעק — אָט אָט, און ווער ווייס וואָס זיי קאָנען טון מיט אונז. אַזוי קומען מיר צו לאַנגזאַם צו אונזער הויז אין דער יידישער גאַס לעבען אַלטען בית־מדרש. מיר באַמערקען אויף דער

טיהר א גרויסען פּלאַקאַט מיט א ווארנונג, דאָס וואר עס וועט וואָגען אריינצוגעהן אין דעם הויז וועט תיכף דער'הרג'ט ווערען. די מאַמע רעדט ווידער צו מיר מיט א דערדריקטער שטימע און בעט מיך דאָס מיר זאָלען נישט אריינגעהן. אָבער איידער וואָס וועז, האָב איך דעם פּלאַקאַט אַראָפּגעריסען און אריין אין הויז. אַן אויסגע־מאַטערטע, א מידע פון וועג און פון שרעק, פאַלט מיין מוטער אַוועק אויפֿ דיוואַן און ווערט דערוויל אנטשלאָפען. איך זייל זיך צו אַליין, שנעל פאַרהענג איך דאָס פענסטער אין דער קיך און צינד אָן א ליכטעל. מיט א האַמער נעם איך ברעכען די וואַנט וואו די חפצים ליגען איינגעמויערט. יעדער קלאַפּ שאַפט א שטאַרקען עכּא אין דער שטילער נאַכט, און איך וואר באַרציטערט, אפשר וועט וואר הערען. איך געווויין זיך אָבער באַלד צו און הער שוין אויפֿ מורא צו האָבען, און מיט גליכגילטיגקייט האָב איך פאַרענדיגט מיין געפערליכע מיסיע. שנעל וועק איך אויפֿ די מאַמע און מיר לויפען דורך קרומע פינסטערע געסלעך און וועגען צו דער באַהן סטאַנציע. מיר מאַכען דעם צוג און מיר פאָהרען צוריק קיין פּלאַנסק. אויפֿן וועג, שטעלט מען ווידער אָפּ די באַהן און די געסטאַפּאָ לייטע זוכען און זיפֿען דורך יעדען איינעם, אפשר וועלען זיי כאַפּען א ייד. מיר זיצען צווישען די פּאַליאַקען, מיר קוקען ארוים דורך די פענסטער, אזוי אז קיין פערדאַכט זאָל חלילה נישט פאַלען אויפֿ אונז. צום גליק האָבען מיר זיך גערעטעוועט פון די נעגעל פון טויט, און אזוי ארום זענען מיר צוריקגעקומען אין הויז פון מיין טאַנטע איטקע.

יעצט, איז ווידער א שוועריע פּראָבלעמע, ווי אזוי צו קומען צוריק קיין ווארשא. איבער נאַווידוואָר איז אונמעגליך צו פאָהרען, ווייל דער קאָנטראָל דארט איז אויסער־געווויינליך שטאַרקער — דארט איז יעצט די גרעניץ צווישען דעם 3־טען רייך און פּוילען. איך זוך וועגען ווי אזוי זיך אדורך רייסען די אייזערנע וואַנט. איך רעט מיין מוטער צו פאָהרען קיין נאַווידוואָר. איך נעם צו אַלעם ביי איהר, און איך לאָז זיך אין וועג אריין נאָך נאשעלסק. אין נאשעלסק, געפין איך ווייט הינטער די שטאָט אין דער פינסטערניש א פאַרלאָזענע כאטקע וואו א לעכטעל האָט געשיינט. איך קום דארט אהין צוגעהן און געפין אויס אז פון דארט פיהרט מען מענשען דורך ביינאכט דורכ'ן נארעוו אויפֿ א שיפּעל קיין נאַווידוואָר. איך באַצאָהל זיי און 5 אזייגער אין דער פריה לאַנד איך אויפֿ דער אַנדערער זייט נארעוו וואו איך שלעפּ זיך צו צום שטאָט.

אין נאַווידוואָר טרעפֿ איך זיך ווידער מיט מיין משפּחה — מיין מוטער, פּאָטער און שוועסטערל און אויך א סך אַנדערע שערפּצער זיינען דארט געווען, וועלכע האָבען געוואַרט צו פאָהרען קיין ווארשא אין די געטאָ. אין דער זעלבער צייט האָט מען ווידער געמאַכט אַן אָנפאַל אויפֿ אונז יידן אין נאַווידוואָר און ווידער, ווי דער שטייגער, געשלאָגען מכות רצח און געזוכט ביי אונז געלט. און ווידער האָב איך זיך על־פּי־נס ארויסגעדרעהט א גאַנצער פון א לעבענס־נעפאַר.

דאָן האָבען מיר יידען ווידער געקראָגען א באַפעהל צו פאַרלאָזען נאַווידוואָר אין פאַרלויפֿ פון 3 שעה. מיר האָבען באשלאָסען זיך צו פאַנאַנדערטיילען — ווייל טאַמער פאַסירט עפּעס אויפֿ איין ארט, וועלען זיך אפשר די אַנדערע ראַטעוון אויפֿ אַן אַנדער ארט. מיין פאָטער מיט מיין שוועסטערל חנה פאָהרען צוריק נאָך ווארשא און די מאַמע מיט מיר פאָהרען נאָך סאכאטשין צו מיין פאָטער'ס עלטערן. דארט איז נאָך דערוויל געווען רויג, דער מלאך־המות האָט זיך צו דעם שטעטעל נאָך נישט געהאַט צוגעריהרט, און מיר שטעלען זיך איין צו בילעך אין א רוהיגערער אטמאָספערע.

ליידער האָט עס לאַנג נישט אָנגעהאַלטען — עס איז צו אונז אָנגעקומען די שרעקליכע ידיעה אז די פאַרפלוכטע נאצים האָבען אין ווארשא דערשאָסען אויפֿ טויט מיין ליבען פאָטער און טייער שוועסטערל.

אזוי האָט זיך געענדיגט די ערשטע העלפט פון אונזער טראַגעדיע.

מאיר טייטעלבוים

פון נאָוויוואָר נאָך אשוויענטשים

[דעם 12־טען דעצעמבער, 1942, האָבען די נאצים ארויסגעפיהרט א טראנספּאָרט יידען נאָך אשוויענטשיק טויטען־לאָגער, צווישען וועלכע עם האָט זיך אויך געפונען דער שרייבער פון די ציילען.]

„לאָום, שנעלער לאָום"! די ארבייט איז געטון געוואָרען שנעל און איבער'ן מעשליכען כוח. מיד, נידערגעשלאָגען און מיט צעבראָכענע הערצער האָבען מיר געלאָדען די שטעכידיגע דראָט אויף די וואגאָנען.

די נעטאָ איז באוואכט פון סאָלדאטען . . . אָך, מ'געהט אונז „אויסזידלען" (אוועקשיקען) . . . ס'איז ווינטער . . . אָך, אָך . . . מיט מיינע פּיצעלעך קינדער . . . מיין פרוי איז שוואנגער . . . מיין מאמע איז קראנק . . . אָך, אָך ! . . .ווי איז צו אונז !

אהיימפירענדיג אונז פון דער ארבייט פאלט א באפעל : „זינגען !" גייענדיג מיט געזאנג האָבען מיר געזען דעם נעטאָ פלויט באוואכט ארום מיט דייטשע סאָלדאטען. דאָס האָט קיין גוטס פּראָויסגעזאָגט. מאכטלאָזע און דערניידעריגטע האָבען מיר בלויז מיט זיפצען און קרעכצען פּראָטעסטירט קעגען דעם.

אין נעטאָ איז א בהלה — פרויען מיט פּאָרווייגטע אויגען ; קינדער אונגעטוענע גרייט צום פאָהרען. מענער באָרוהיגען — אָבער אַליין זיינען זיי אויך פּאָרצווייפעלט. מיט טרערען פון פּאָרצווייפלונג האָט די מאמע ליכט געבענשט דעם היינטיגען פרייטאג צונאכט. דאָס דאָוונען האָט היינט לאָנג נישט געדויערט און ווי פּאָרשעמטע פון גאָט זענען מיר אָהן מוט אהיימגעגאנגען. שווארצע, געדיכטע וואָלקענס האָבען זיך פּאר־שפרייט אויפ'ן הימעל. ס'האָט אויסגעזען אז דער אלמעכטיגער האָט דערמיט ווי געוואָלט אָפּזונדערען זיך אינגאנצען פון אונז און מיט די וואָלקענס פּאָרשטעלען די שערי־רחמים.

א שלאָפלאָזע נאכט . . . די שעה'ן אונענדליך לאנגע . . . די מינוטען פול אימה און שרעק. מען שלאָפט נישט, נאָר מען האָרכט און מען וואָרט צו זהען אויף וועמען עם וועט פאלען דער גורל זיערע א קרבן צו זיין. אזוי פּאָרברענגען מיר אונזערע שווערע טעג און שלאָפלאָזע נעכט שוין דריי יאהר צייט.

שבת אינדערפריה. ס'איז טריבלעך אין גאָס. די זון ביים אויפגיין איז רויט פון בושה אָדער אפשר פון כעס. אין נעטאָ — א געוויש, ס'קאָכט ווי אין א קעסעל. די געסלעך פון דייטשען באוואכט. דער גאנג פון זעלנערישע שטיוועל און דאָס קנאלען פון ביקסען מישען זיך אוים מיט די יללות פון די געטריבענע. עם דערנענטערען זיך שוין צו אונז די באפעלען פון די מערדער : „לאום, לאום . . . אלעס ראום פון די הייזער !" . . . האלטענדיג זיך פעסט ביי די הענט פּאָרלאָזען מיר מיט א געיאָמער דאָס ענגע געטאָ שטיבל, קוקענדיג אונטער זיך ווי הינט געטריבענע פון זייער בודע. מען האָט אונז ארויסגעטריבען אויפ'ן געטאָ מארק, איינגעשטעלט צו פינף אין א רייה און אונטער א גרויסער באוואכונג געפיהרט צו דער באהן. פיהרענדיג אונז אזוי האָבען די ענגיטע און אויסגעשולטע מערדער אויסגענוצט זייערע טאָלאנטען אויפ'ן הייפּל שוצלאָזע יידען. פּאָרלאָדען האָט מען אונז אין וואגאָנען פּאר בהמות, צו זעכציג נפשות אין א וואגאָן, געזונטע מיט קראנקע צוזאמען. מיט פּאָרהאָמערטע טירען, אָהן

וואסער, לופט און אָהן מעגליכקייטען צו ערלעדיגען מענשליכע געברויכען האָבען מיר געירט אויף אַן אומבאקאַנטען פּאַר אוגן וועג. וועגען וואסער איז גאָר קיין רייד נעווען. דורכ'ן שמאָלען פּענסטערעל האָט זיך אַריינגעקראָגען גאַנץ וועניג לופט. נאָך עטליכע שעה האָט אָנגעהויבען אויך לופט אויסצופעלען. מיר האָבען זיך געפונען אין א שרעקליכער לאָגע. ס'איז געוואָרען באשלאָסען וואָס וויניגער זיך צו באוועגען. דאָס קרעכצען און יאָמערען פון די קראַנקע און קינדער מישט זיך אוים מיט'ן קאָשמאַר פון געדאַנקען וועגען דייטשישע רציחות אין די מזרח־ערטער פון וועלכע מיר האָבען שוין געהערט און ביז יעצט עס נישט געקענט גלויבען. מען הייבט אָן צו באַנעמען דעם טראָגישען אמת פון די „אויסזידלונגען". נאָר איינצעלנע צווישען אונז וועלכע זענען נעווען שטאַרק אין אמונה, האָבען אויך יעצט אונז געטרייסט און געשטאַרקט.

וואָס וויטער מיר זיינען געפאָהרען איז אונז געוואָרען ערגער. עלטערען האָבען זיך געוואונשען דעם טויט, נישט קענענדיג צוזעהן דעם צער פון זייערע קינדער. די שעה'ן האָבען זיך געצויגען וויי יאָהרען, נישט וויסענדיג וויי לאַנג און וואוהין מיר פאָהרען.

מאנטאג אינדערפריה, דעם 14טען דעצעמבער, ליגענדיג אין די וואגאָנען האָלב פאר'חלש'טע, איינגעהילטע אין פינסטערע חלומות, זענען מיר פלוצלינג איבערגעוועקט געוואָרען פון ביקסען שאָסען. מיט א רעש האָט זיך די טיר געעפענט און א שטראָם קאלטע וויינטער־לופט האָט זיך אַריינגעריסען אין וואגאָן. אין אָנפאַנג זענען מיר פון די לופט ווי פאר'שיכור'ט געוואָרען און נישט פארשטאַנען וואָס דאָ קומט פאָר. לאַנג אזוי חלום'ען האָבען אונז די מערדער נישט געלאָזען. מיט די ביקסען קאָלבעם האָבען זיי אונז אויפגעוועקט און מיט די פיס אַרויסגעשטופט פון די וואגאָנען. וועג ס'האָט זיך עטוואָס איינגעשטילט הערט זיך א באפעל: די פעק לאָזען ליגען און איינשטעלען זיך — מענער באַזונדער און פרויען מיט קינדער באַזונדער. וויטער האָבען מיר שוין גאָרנישט געהערט. די ילדה איז געווען אזוי גרויס, אז קיין מענשליכער מוח קען דאָס נישט באַגרייפען און קיין מענשליכע האַנט איז נישט אימשטאַנד דאָס צו באַשרייבען. אלעמענס טרערען האָבען זיך אויסגעמישט; יעדער האָט פארשטאַנען אז ער זעהט זיך מיט זיינע נאָענטע דאָס לעצטע מאָהל. מיין מאַמע האָט געוויינט — אויסגעוויינט די אויגען ביז צו דער לעצטער טרער און באַנעצט מיט זיי אונז אלעמען. „בלייבט געזונד מיינע קינדער" האָט זי ביטער געיאָמערט, „איך זעה זיך מיט אייך היינט אפשר דאָס לעצטע מאָהל; מיט אייך, פאַר וועמען איך האָב מיין גאַנץ לעבען געאָפּפערט און פאַר וועמען איך בין גרייט זיך היינט מקריב צו זיין". מיר האָבען זיך געקושט און געדריקט און געזעגענט אָהן וועלטער. קלעפ פון ביקסען קאָלבעם האָבען אונז צעשיידט. יעצט איז פארגעקומען א סילעקציע פון די מענער. עס. עס. אָפיצירען האָבען באטראכט יעדען איינעם, געפרעגט ווי אלט ער איז און צי ער איז געזונד. מיין ברודער האָט מיר נעהייסען זאָגען אז כ'בין אלט אַכצען יאָהר. געזעהן האָבען מיר אז יינגערע ווי אַכצען יאָהר און עלטערע מענשען וועלכע געפעלען זיי נישט וועלען צוריקגעשיקט צו די פרויען און קינדער. צוגעקומען צו אונז האָבען זיי מיך געפרעגט ווי אלט איך בין. „אַכצען יאָהר", האָב איך געענטפערט. מען האָט מיך באטראכט און געשיקט צו די אויסגע־קליבענע מענער. באלד איז אויך מיין ברודער צוגעשיקט געוואָרען. פרעגענדיג מיין טאַטען ווי אלט ער איז, האָט ער געענטפערט: „ניין און פערציג יאָהר". זיי האָבען איהם באטראכט און צוגעשיקט צו די פרויען און קינדער. געזעגענט האָבען מיר זיך מיט איהם נאָר מיט די אויגען, נישט וויסענדיג וועמען ס'איז בעסער — אונז אויסגעקליבענע, צי זיי, די פאראורטיילטע. געענדיגט דאָס אויסקלייבען האָט מען אונז אָפּגעפיהרט אונטער א וואַך פון עס. עס. מיט הינט. אָפּגייענדיג א פאָר הונדערט מעטער פון דער באָהן, האָבען מיר דערזעהן באַראַקען ארומגעצוימטע מיט עלעקטריזירטע שטעכדראָטען באַצייכענט מיט אויפשריפטען: „הויכשפאַנונג — לעבענסגעפאָר". צווישען

די בארבעטער מיר געזעהן מענשען אויסגעדארטע, שוואכע, אנגעטונקענע אין לאגער־קלייד־ונג. ארויסקומענדיג אין לאגער האט מען אונז אויפגענומען מיט א מוזיק פון עטליכע צענדליג אינסטרומענטען. די לאגער־מענשען האבען געבעטען מען זאל זיי וואשפען א שטיקעל ברויט. פילע פון זיי, איינבויגענדיג זיך נאכ'ן געוואשפענעם שטיקעל ברויט, זענען אנדירעגעפאלען און מעהר זיך שוין נישט געקענט אויפהויבען. ארויס־געפיהרט אונז אין א בארבאק, געשלאגענע און טערריזירטע, האבען מיר געמוזט ארויסגעבען אלע ווערט־זאכען ווי געלט, גאלד א. א. וו. דערנאך האט מען יעדען איינעם רעגיסטרירט און אויסגעשטאכען נומערען אויף די הענט. דאס האט געדויערט ביז האלבער נאכט. נאכדעם אלעמען האט מען אונז געפיהרט אין באד, וואו מען האט דאס קלייד־ונג צוגענומען און אפגעשוירען די האר פון קאפ און לייב און געגעבען לאגער־קלייד־ונג. ארויסגייענדיג פון די אזוי־גערופענע באד, האט איינער דעם צווייטען נישט דערקענט, אזוי ווייט אז שטייענדיג צוזאמען מיט'ן ברודער מיינעם האב איך איהם נישט דערקענט.

אפגעשטאנען אזוי א נאנצע נאכט אונטער א קאלטען רעגען. אדורכגעוויקטע, אפגעמאטערטע, דורשטיגע און הונגעריגע האט מען אונז אינדערפריה אריינגעלאזען אין צוגעטיילטע בארבקען. די גאנצע צייט האט אונז געמאטערט דער גרעאנק: אין וועלכען לאגער געפינען זיך די עלטערען. פארשידענע שרעקליכע גרעאנקען זענען אדורכגעפלויגען דורכ'ן קאפ און דאך האבען מיר נאך אלץ נישט געוואלט גלויבען. שפעטער האבען מיר געטראפען באקאנטע וועלכע זענען שוין געווען א וואך צייט אין לאגער און אנגעהויבען א געשפרעך מיט זיי וועגען גורל פון אונזערע עלטערען. אין אנהויב האבען זיי געענטפערט מיט האלבע ווערטער, אבער נאך לאנג ריידען און בעטען האבען זיי אונז געגעבען צו פארשטעהן אז זיי לעבען שוין נישט מעהר. אז זיי זענען שוין פארגאזט און פארברענט געוואָרען. אן אלגעמיין געוויין האט אויסגעבראכען צוויישען אונז. אפגעזאגט אין הארצען קריש פאר זייערע נשמות, אויסגעאסען דאס ביטערע הארץ, האבען מיר זיך צוגעגרייט צום זעלבען סוף וואס אונזערע נאענסטע און טייערסטע האבען געהאט.

גאט זאל זיי צונעמען אין גן עדן אריין און זאלען רוהען זייערע נשמות תחת כנפי השכינה! . . . זאלען די פאר ווערטער זיין בלומען אויף זייער אונבאוואוסטען קבר.

דער לעצטער בריף

[פון דעם 23־יעהריגען יידישען העלד און מארטירער חיים נחום (העניעק) פּשעניצא, ע"ה, וועלכער איז געפאלען א קרבן דורך די הענט פון דער טרויעריג־באריהמטער פּוילישער באנדע „כלאפּצי זלויאסו". ער איז א זוהן פון שלויאמעק פּשעניצא און דבורה, פּנחס מלאווא'ס טאכטער פון שערפּץ. דעם בריף האט ער געשריבען נאך ארץ ישראל, צו זיין טאנטע בריינע, פּנחס מלאווא'ס יינגערע טאכטער, וועלכע האט זיך גערעטעוועט פון פּוילישען גיהנום.]

קאלושין, 28 יוני, 1946

מיינע ליבע און טייערע:

אייער בריף, וואס איך האב נעכטען דערהאלטען, האט מיר פּארשאפּט טיילוויז נחת־רוח און ענטוזיאזם, אבער דאך נישט אינגאנצען בארוהיגט. אין א געוויסער הינזיכט האט מיך דער בריף זאגאר צעריצט. איהר וועט זיך געווים וואונדערען פּארוואס? און אט איז די סיבה. ווי אזוי קען איך — אן אייניציגער ייד — אין אן אטמאספערע פון אן אנטיסעמיטישען „תחום־המושב", וואו איך געפין זיך יעצט, לעבען רוהיג. שטעלט אייך פּאר אז שטאט ווי קאלושין: פּאר דער מלחמה האבען יידען דא געציילט 70 פּראצענט פון דער באפעלקערונג — היינט־צו־טאג בין איך דער אייניציגער ייד אין קאלושין און אומגעגענד, דערצו נאך בין איך דער קאמענדאנט פון דעם גאנצען פּראווינץ.

איך מוז זיך פּאר אייך מודה זיין אז איך בין אייך שטארק מקנא וואס איהר געפינט זיך און לעבט צווישען אייגענע — צווישען יידען, און איך, ווי אן עלענדער יתום צווישען שונאים־פּאגראמישטיקעס. דא וואר איך כסדר באטראכט ווי עפעס אן אויסערגעווענליך באשעפענעש — א ייד וואס לעבט נאך.

איך געפין זיך כסדר אויף באדראהענדע און געפעהרליכע פּאזיציעס, שטענדיג אין אקציע געגען דעם שונא פון יידען און אויך פון דער פּראגרעסיווער רעגירונג. איהר שרייבט מיר אז איך זאל זיך באמיהען אוועקצולויפען פון אזא סכנה — אבער איך מוז אייך זאגען אפענהארציג, אז אונטער די אומשטענדען אין וועלכע איך געפין זיך יעצט האב איך נישט די מעגליכקייט אזעלכעס דורכצופיהרען. „מען גיט נישט קיין אורלויב!" און איך געפין זיך אין אזא מאדנער פּארלעגענהייט, אז איך קען זיך פון דעם נישט ארויסדרעהען. נאך מעהר האט זיך מיין לאגע פּארוויקעלט, וואס געגען מיין ווילען בין איך פּלוצלינג גערופען געוואָרען צו א מעדיצינישער קאמיסיע, און איך בין באלד, אהן שאלות, ארייגגעצויגען געוואָרען אין קריגס־פלאט.

איך וויים אליין נישט וואס איך זאל יעצט טון. איך האב קיין שום מעגליכקייט פּטור צו ווערען פון מיין שוועכער לאגע. דאך, וועל איך ווארטען . . . אפשר וועט א נס געשעהן . . . אבער, מיינע טייערע, איך צווייפעל אין נסים . . . איך פיהל . . . אז אייער קומענדען בריף וועל איך שוין מעהר ניט לייענען . . . ליידער איז דאס דער ביטערער אמת וועגען מיין לאגע. . .

. . . נו . . . עס איז אפשר נאך נישט אזוי טראגיש! איך האב דאך אויסגעהאלטען אזוי פיעל געפעהרליכע מאמענטען אין מיין קורץ לעבען — דורכגעגאנגען שבעה מדורי גיהנום און ארויס א גאנצער; וועל איך, אזוי האף איך, אויך אויסהאלטען יעצט . . . „הכל בידי שמים."

גלויבט מיר, איך וואלט אייך אלעמען אזוי שטארק געוואלט זעהן; נישט נאר אייך זעהן וויל איהר זענט מיינע קרובים, נאר צו האבען די געלעגענהייט וויידער צו לעבען אלס ייד און צווישען יידען.

(געצייכענט) חיים נחום (העניעק) פּשעניצא

גאַלדע גאַלדמאַן

דער געפאַלענער העלד

א טרוקענע, לאַקאָנישע צייטונג נאָטיץ. א נאָטיץ וואָס פאַרגרעסערט די צאָהל פון 6 מיליאָן בלויז מיט נאָך איינעם. א נאָטיץ וואָס מאַכט דעם יידישען לייענער זיך צו פאַרטראַכטען פאַר א ווילע און פאַרציהט מיט א נעפּעל זיין געזיכט.

„סוף אויגוסט, 1946, איז אויף איינער פון די פּוילישע באַנען דערמאָרדערט געוואָרען דורך די פּוילישע באַנדעס אן אָפיציר פון דער פּוילישער אַרמיי, חיים (הענריק) פּשעניצא, 23 יאָהר אַלט."

הענריק פּשעניצא!?

און באַלד גיט עס א בליץ אויף אין מיין באַוואוסטזיין און עס רופט זיך אָפּ מיט א שאַרפען שטעכיגען ווייטאָג אין האַרץ. יא, איך ווייס ווער דאָס איז.

העניעק — דער קליינער, רירעוודיגער, חנעוודיגער העניעק. איך געדענק זיינע שטיפערישע, ווייס־חבר'ניקישע שטיק, ווען ער פלעגט שפּילען אין אונזער הויף און די שוויבען פון אונזערע פענסטער האָבען זיך געפונען אין געפאָר. און שפּעטער שוין אַלס שילער פון דער אָרטיגער גימנאַזיע, מיט דעם סטודענטישען היטעלע פאַררוקט אין א זייט, און מיט דעם קאמפּס־גרייטען בליץ אין די שוואַרצע, אויסדרוקפולע אויגען, א בליץ וואָס איז אָהן צווייפעל געווען באַשטימט פאַר דער מיט שנאה־ און גיפט־טריפענדער סביבה, אין וועלכער ער האָט זיך, אַלס יידישער שילער פון א פּוילישער שולע טאָג טעגליך געפונען. אָבער דאָ ריסט זיך איבער דער פּאָדעם פון מיינע דעראינערונגען, ווייל פאַרשוואונדען איז פאַר מיר העניעק, צוזאַמען מיט אַנדערע הונדערטער און טויזענטער העניעקס, חיימ'לעך, דוד'לעך, משה'לעך, שלמה'לעך, און אָהן א שיעור אַנדערע נעמען — דורך מאַמעס צערטליך פאַרצויגענע.

אָבער איהם, העניעק'ן, האָב איך (געוואָלט זאָגען, על פּי נם) אָ דאַנק א טראַגישען צופאַל, יא געפונען, און דאָס שוין צום לעצטען מאָל. געטראָפען האָב איך העניעק'ן אַלס אָפיציר פון דער זיגרייכער אנטי־פאשיסטישער פּוילישער אַרמיי, וועלכער האָט זיך אָהן א שיעור אויסגעצייכענט אין די קאמפען מיט דעם נאַצי מאָנסטער, און פאַר זיינע העלדען־טאַטען איז ער געוואָרען דעקאָרירט מיט הויכע מיליטעריש אויסצייכנונגען. געקומען איז ער פון הינטער דעם לעגענדאַרישען סטאַלינגראַד און דורך א גיהנום'דיגען פייער, טראַגענדיג אומקום און פאַרניכטונג פאַר דער נאַצי בעסטיע, איז ער דערגאַנגען ביז בערלין. פון דאַנען האָט איהם א נאָגענדע בענקשאַפט צוריקגעבראַכט צו זיין היימישער פּוילישער ערד. אָבער דאָ האָט ער צו זיין פאַרצווייפלונג דערזעהן אז זיין ארבעט איז ווייט נישט פאַרענדיגט. די נאַצישע בעסטיע איז נישט טויט, זי לעבט אין די הערצער פון די פּוילישע כוליגאַנעס, וועלכע באַלעקען זיך מיט בלוט פון זעקס מיליאָן דערמאָרדעטע יידן, און זיינען אַלץ נישט זאַט. זיי שטשירען די ציינער און לויערען פון יעדען ווינקעל.

עם ציהט איהם צו א יידישער סביבה. אָבער ער זעהט נישט קיין וועג אויף צוריק. ער קען בלויז גיין פֿאָראויס. אלעם ארום טריפט מיט שנאה און גיפט. יעדער באַגעגענטער בליק — א פֿאַרגיפטעטער פייל, הינטער'ן רוקען — אָנגעשפּיזטע שטיל־עטען. שפּאַנט דער 23־יעהריגער יידישער העלד העניעק איבער א שטאָט וואָס האָט געפֿראַווען דעם אומקום פון אלע יידען — נישט געבליבען איינער; איבער א שטאָט פון יידען־מערדער — איין און איינציגער ייד צווישען טויזענטער מערדער. ער הערט די טריט פון זיינע אומברענגער, אָבער ער טאָר נישט און ער קען נישט פֿאַרלאָזען זיין פֿאָזיציע. אָפּגעריסען פון זיינע קרובים און פרײַנד, טראָגט ער זיך אויפֿן ארום אויף דער פּוילישער ערד ביז די פּוילישע באַנדעם האָבען איהם אומגעבראַכט און די ערד האָט איהם ארויסגעווויזען איהר געזאָנט . . . זי האָט זיך פֿאר איהם אויפֿגעעפֿענט, זי האָט איהם צוגעדעקט, און באַשיצענדיג פון אלע געפֿאַרען איהם באַהאלטען אין איהר שוים. . .

כבוד דיין אָנדענק, חיים נחום פּשעניצא.

א האַרציגען דאַנק!

מיר דרוקען אויס א דאַנק צו אלע די וועלכע האָבען צוגעשיקט לעזן מאַטעריאל וועגען זייערע איינדרוקען און איבערלעבונגען דורך די טראַגישע יאָהרען פון דער נאַצישער טיראַנישער הערשאַפט און דערמיט דערמעגליכט די ערשיינונג פון אונזער יזכור זשורנאל אין דעם אינטערעסאַנטען פֿאָרם און אינהאלט ווי ער איז. אויך א דאַנק צו אונזער פרײַנד מיטשעל לאָעב פֿאר די פיין־צוגעפּאַסטע קונסט־צייכנונגען אויף די פּראָנט זייטען, און צו אברהם מיראַנץ פֿאר זיין איינדרוקספולע קונסט־צייכנונג „פּתחו שערי ארץ מולדתנו!". מיר בעטען אויך ענטשולדיגונג ביי די יענigע, וועלכע האָבען אונז צוגעשיקט מאַטעריאל און מיר האָבען עס געמוזט ארויסלאָזען אדער פֿאַרקירצען, בכדי אויסצומיידען דאָס איבער'חזר'ן פון די זעלבע געשעהענישען.

די זשורנאל רעדאַקציע

צוואַמען מיט אונזערע לאַנדסלייט

און מיט׳ן גאַנצען יידישען פאָלק

טרויערען מיר אויף די געפאַלענע

אויף קידוש השם

ברענטש 42, א. נ. אַ. פ.

צום אַנדענק פון די

געפאַלענע אויף קדוש השם

טש. ראָזען — הערי ליזבין

מ. גאָלדשטיין — מ. ריטשגאָט

י. לעווינסקי

צום אָנדענק פון

מיינע ליבע עלטערן

יהודה ברוך און מרים סקורניק

מיינע גרויסעלטערן

מענדעל און דינה גערליץ

מיינע טייערע ברידער

זלמן, יוחנן, חיים און משה

מיינע טייערע שוועסטער

ראַשע און איהר מאַן אַהרן שאַפּיראָ און קינדערלאך

מיין טייערע שוועסטער

שרה דבורה און איהר מאַן אליה גראָסמאַן און זון

הערש און מאַשע סקורניק און טאָכטער

Condolences from

DAVE and SYLVIA SCHWARTZ

PHILADELPHIA, PA.

צום אָנדענק פון מיין משפּחה

מיינע עלטערן

ברוך און חנה רעשאטקא

מיינע ברידער און שוועגערינס

מאיר און מלכה און קינדער

שלמה און שרה און קינדער

מיינע שוועסטער און שוואָגערס

חיה און נחום וואַרשאַווער און קינדער

רחל און אברהם חיים אַרפּע און קינדער.

מיין נעפּיו לעמעל און זיין פּרוי שרה און קינדער

מיין טאַנטע פּייגה און מאַן יוסף פּלאנסקער און קינדער.

אין טרויער געבליבענע,

מרים רעשאַטקאַ־קאַרפּע

(באַלטימאָר)

מיט טיפען ווייטאָג אין האַרצען באַווײַנען מיר אונזערע פאַמיליעס

וועלכע זיינען אומגעקומען דורך די בלוטיגע הענט פון די היטלעריסטען

די פאַמיליע מינץ

די פאַמיליע רוזינעק

מיט זייערע קינדער און קינדס קינדער

בנימין און שרה סאַבאַל, ע״ה

ישעי׳ און חנה פרידמאַן

לייב און ראַשע מינץ

צום אָנדענק פון

מיין ברודער און שוועגערין

בנימין און שרה סאַבאַל, ע״ה

וועלכע זיינען געפאַלען קרבנות

פון די נאַצישע מערדער.

חיה ליכטענשטיין

צום אָנדענק פון
אונזערע עלטערן

שלמה און פּעסע לאַעב (לובאַשקאַ), ע״ה

קינדער און אייניקלעך

צום חיליגען אָנדענק פון דער אומגעקומענער
ישאַיעוויץ פאַמיליע

מיינע שוועסטער און בריידער
ניחה, שפּרה, יעקב הערש, מאיר ישראל

מיט זייערע פאַמיליעס
רבקה

צום אָנדענק פון
מיינע ליבע עלטערן
מאיר און מלכה רעשאַטקאַ ע״ה

ברודער און שוועגערין
יוסף און צפּורה און קינדער ע״ה

שוועסטער רחל לאה, מאַן און קינדער ע״ה

אין טרויער געבליבענע,
מרדכי רעשאַטקאַ, פּרוי און קינדער

צם אָנדענק פון אונזערע ליבע עלטערן, שוועסטער און בריידער
ברוך מענדעל און רבקה גאָטליבאָווסקי ז״ל
שרה אטלאס און פאַמיליע ז״ל
עלקע ניעפאָמאָשטש און פאַמיליע ז״ל
פייגה גאָטליבאָווסקי ז״ל
לעמעל גאָטליבאָווסקי און פאַמיליע ז״ל

נתן גאָטליב, פּרוי און קינדער

צום אנדענק פון אונזערע עלטערן

לייב און שרה שווייצער, ע״ה

MR. & MRS. SOL SCHWETZER

24 Lehigh Street — Hackensack, N. J.

צום אייביגען אָנדענק פון אונזער פאַמיליע

בורגאַנד (שעפּסער שוחט)

וועלכע איז אומגעקומען מיט אונזערע זעקס מיליאָן ברידער
אין דער וועלט־שרפה פון 1939 - 1945

מאָסקאָוויץ און האָראָוויץ

צום אָנדענק פון אונזערע
אָנגעהעריגע פאַמיליעס

קאַרפּא און **אַרפּאַ**

וועלכע זיינען געפאַלען קרבנות דורך
די הענט פון די ברוטאַלע נאַצישע
מערדער.

רבקה און **יעקב הערש אַרפּאַ**

צום אָנדענק פון מיין ליבע פרוי

שרה ע״ה

מיינע טייערע קינדער

מכאל, אסתר ברוינה און **לאה ע״ה**

אין טרויער פאַרבליבענער
מאַן און פאָטער,
משה רעשאָטקא (באַלטימאָר)

מיט אַ טיפען וויי־טאָג אין האַרצען
טרויער איך אויפ׳ן פאַרלוסט פון

מיינע טייערע שוועסטער

רייזעל און **ניסעל גאָנשער**

מיט זייערע פאַמיליעס, וועלכע זיינען
אומגעקומען דורך די הענט פון די
נאַצישע מערדער.

מאיר גאַנז און פאַמיליע

לזכרון נצח

פון אונזערע טייערע און ליבע וואָס זיינען
אומגעקומען דורך די היטלער מערדער.
פון אונזער טייערען ברודער

הערש גאַזען

וואָס איז אַוועק פון אונז פאַר דער צייט

בעני און אסתר קאהן, טאראנטא

IN MEMORIAM

MORDECAI H. MINTZ

WIFE AND CHILDREN

In Memory of My Beloved Daughters

PESA and ZISA SAKOWICZ

AND THEIR CHILDREN

MOTHER

I. WOHL, INC.

Cleaners and Dyers

5-20 46th ROAD

LONG ISLAND CITY

In Memoriam

Our Beloved

SHERPSER JEWISH COMMUNITY

RABBI M. GOLDMAN

736 Lakeview Rd. Cleveland, Ohio

With Sympathy

MR. & MRS. J. PERRY

2959 W. 32d St. Brooklyn, N. Y.

Condolences from

MR. & MRS. RUBIN ELBO

56 Louis Street Brooklyn, N. Y.

In Memory of

ITCHA ASH

and Family

JOE SENDROWITZ

Condolences from

J. BERMAN

121 E. 95th St. Brooklyn, N. Y.

IN MEMORIAM

Our Beloved

Sherpser Martyrs

who perished

FRIENDS OF CLEVELAND

With Sympathy

COHEN & GOSHIN

1400 BROADWAY

New York City

In Memory of My Family

JACOB SKURNIK

HOTEL BRESLIN
New York City

CAPITOL DECORATORS

Creators - Designers - Decorators

131 E. Fordham Rd., New York City
Tel. FOrdham 4-2250

Condolences from

JACOB GLASER

1692 GRAND CONCOURSE
Bronx, N. Y.

In Memory of

My Brother DAVID

and My Sister MALKA

PAULINE KAUFMAN

Condolences from

MR. and MRS.
SAMUEL GARBER

1329 Morrison Ave. Bronx, N. Y.

With Sympathy

MANHATTAN

FURNITURE CO.

91 Manhattan Avenue
Brooklyn, N. Y.

With Sympathy

IRVING MONAIR

Condolences from

MR. & MRS. NATHAN LENT

640 Nasby Street Far Rockaway

With Sympathy

MR. & MRS. MAX KAUFMAN

Woodmere, L. I.

Condolences from

MR. & MRS. I. GOLDMAN

35 Crown Street Brooklyn, N. Y.

IN MEMORIAM

Our Beloved Parents

YOSEF and YITTA PINDEK

Our Dear Brother

ISRAEL MOSHE

Our Dear Sisters

MINDEL MAGNUSZEWER

CHANA KALMANOWICZ

and Their Husbands and Children

We Mourn Our Dead

HENRY and TINA PINDECK
ROSE PINDECK

In Memory of My Dear Sister
and Brother-in-Law

DORA and MAYER MLYN
and Family

NORMAN LERER

Condolences from

MR. and MRS. L. SENDROWITZ

In Memoriam

LEAH COHEN

Died March 15, 1944

THE JOEL and LEAH COHEN
FAMILY ASSN.

Condolences from

I. COHEN

Condolences from

DAVE COHEN

With Sympathy

MR. and MRS.
JACK HOROWITZ

Condolences from

MR. and MRS. A. BERMAN

SUN LAUNDRY
2031 LA FANTAIN AVE.
Bronx, N. Y.

DR. SYLVIA CYPRESS
PODIATRIST

With Sympathy
NAT J. LEVINE
35 WEST 33rd STREET
New York City

LICHTENSTEIN COMPANY
Monuments
100 LEGION AVENUE
New Haven 11, Conn.
Phone 7-2890

Condolences from
A FRIEND

SAM ISSERLES
Meat and Poultry
2744 Broadway, New York 25, N. Y.

Condolences from
MR. and MRS.
M. WOLDENBERG
784 Montgomery St., Brooklyn, N. Y.

With Sympathy
MR. & MRS. LEWIS I. KALISKY
116 WILLIAM STREET
New York City

With Sympathy
MR. and MRS. RAY COHEN
8640 BAY PARKWAY
Brooklyn, N. Y.

Condolences from
MR. and MRS. J. APPELBAUM
8814 BAY PARKWAY
Brooklyn, N. Y.

MARION CORSETS
B. Raisberg
2242 86th Street Brooklyn, N. Y.

With Sympathy
MR. and MRS.
TITEWSKY and FAMILY

In Memory of My Parents
LAIB WOLF and MALKA KATZ
ROSE KATZ-KAPLOW

With Sympathy
MRS. A. GOLDBERG
5 WALTHAM STREET
Hammond, Ind.

Condolences from
MR. & MRS. A. GRAFF
282 E. 51 St. Brooklyn, N. Y.

With Sympathy

STANDARD THREAD CO., Inc.

48 West 37th Street
New York 18, N. Y.

With Sympathy

DR. and MRS. S. BRANDWEIN

819 Prospect Place
Brooklyn, N. Y.

In Memory of
Our Parents

Myer and Ruby Rosen

MR. and MRS. A. ROSEN

In Memory of
Our Dear Parents

Leib and Sarah Schweitzer
Myer and Rikel Appelbaum

MR. and MRS. B. SCHWEITZER

With Sympathy

MR. and MRS.
JACK BOOKSHIN

Compliments from

L. & W. NOVELTY CO.

120 West 31st Street
New York City

MR. and MRS POMPER and
FAMILY

Condolences from

SAM KRASNER and FAMILY

With Sympathy

DR. ESTHER S. GRAUBART
DR. SAMUEL FOX

Condolences from

H. KRASNER
1665 Townsend Avenue
Bronx, N. Y.

SINGER & MOSKOWITZ

10 Waverly Place

New York City

Condolences from

MR. and MRS. J. SOLOMON

With Sympathy

MR. and MRS. MILTON LENT

Condolences from

MR. and MRS. A. PERRY

With Sympathy

JAY & ESS GARMENT CO.

Condolences from

RAINBOW TRIMMING CO.

146 West 26th Street
New York City

With Sympathy

MR. and MRS. S. ROSENBERG

1517 54th Street
Brooklyn, N. Y.

With Sympathy

P. BERNSTEIN

1664 McCombs Road

Bronx, N. Y.

MR. and MRS. B. EVANS

172 McKibben Street
Brooklyn, N. Y.

In Memory of Our Dear Sisters

REGINA, ITKA, HELEN
AND THEIR FAMILIES

MR. and MRS. S. FINK

With Sympathy

S. BERNSTEIN

1491 Montgomery Street
Brooklyn, N. Y.

Condolences from

ALEX SCHWARTZ

1320 Sheridan Avenue
Bronx, N. Y.

With Sympathy

MR. and MRS. V. WALDSTEIN

Condolences from

MR. and MRS.
MAX APPELBAUM

FIVE STAR DRESS
242 West 36th Street
New York City

AMERICAN LEATHERTEX CORP.
692 Broadway
New York, N. Y.

Condolences from

B. SKURKA

With Sympathy

NAT and HYMIE

Condolences from

J. GRAUBART

With Sympathy
A FRIEND
of the
SHERPSER RELIEF COMMITTEE

Mr. & Mrs. MAX RAJECK
(MOTYL RAJCZYK)
and Daughter NORMA
Bethlehem, Pa.

Condolences from

I. KARP

Condolences from

MR. and MRS. ABE COHEN

IN MEMORY OF
SURGAL FAMILY
MR. and MRS. CALMAN SIEGEL

With Sympathy

MR. and MRS. SALTZMAN

Condolences from

Mr. and Mrs.
ABE SCHWEITZER

With Sympathy

MR. and MRS. JACOBS

Condolences from

MR. & MRS. M. CAMER
1668 W. 6th St. Brooklyn, N. Y.

With Sympathy

MR. and MRS. R. STEINBERG

Condolences from

MR. and MRS. SAM WEISGAL

Condolences from

WINDSOR PARK GARAGE

219 WEST 84th STREET

New York, N. Y.

With Sympathy

Mr. and Mrs.

LOUIS COLMAN and FAMILY

Toronto, Canada

עהרע זייער אַנדענק

WILLIAM BUDA

and FAMILY

Condolences from

A FRIEND

With Sympathy

I. GOGOLICK

Condolences from

ISIDOR ROSEN and

FAMILY

צום אַנדענק פון

פאַמיליע קאַרעצקי

HELEN GRAY Chicago, Ill.

צום אַנדענק פון
מיין פאָטער און מוטער

שמואל און פרוידע רחל בערלין

מאיר בערלין

In Memory of

THE KARP FAMILY

MR. & MRS. WM. KARP

Lakewood, N. J.

In Memory of Our Dear Mother

GUSSIE OFFENBACH

In Memory of

GONSHER FAMILY

צום אָנדענק פון מיינע ליבע עלטערן
ר׳ ליפּא און צירל ז״ל
אויך די גאַנצע משפּחה נאשעלסקי
קעידי סטוטשינער און קינדער

In Memory of My Mother

SARA PFEFER

SIMON

Condolences from

M. GOODMAN

With Sympathy

Mr. and Mrs.
PAUL LICHTENSTEIN

In Memory of

ITCHE and CARKA
HARTBROT

Condolences from

ABE ATLAS
and FAMILY

In Memory of
MORDECAI and PEARL PINDEK
and Their Children
DAUGHTER MILLIE

Condolences from

N. LESSMAN

With Sympathy

HERMAN SMITH

Condolences from

PRINCESS BUTTON &
TRIMMING CO., Inc.
575 Eighth Ave. New York City

In Memory of

Shloma and Sara Juzelewski
BEN KATZ

In Memory of My Parents

Mathis and Deborah Gitel
BERNSTEIN
RUTH COOPERMAN

צום אָנדענק פון
אונזער טראָגיש אומגעקומענע פאַמיליע
רבקה און יחיאל גאַלדמאַכער

צום אַנדענק
פון אונזערע ליבע עלטערן
יעקב און תמרה וואַלדענבערג
קינדער

With Sympathy

MR. and MRS. HASKEL

Condolences from

A. ARFFA

340 Lewis Ave. Brooklyn

With Sympathy

MR. and MRS. S. SMITH

Condolences from

MR. and MRS. SOL WOLFISH

With Sympathy

Mr. and Mrs.

AARON SCHWEITZER

IN MEMORIAM

JOE BORNZWEIG

BROTHER

In Memory of My Dear Parents

ZUDEK and FALE RAYLE

MR. and MRS. JULIUS COHEN

EMPIRE LAMP CO.

119 McKibbin Street

Brooklyn, N. Y.

Compliments of

BEST MADE LAMP CO.

379 Grand Street

Brooklyn, N. Y.

In Memory of Our Parents

משה אליהו און רבקה ז"ל

MR. and MRS. JULIUS ROSEN

In Memory of Our Parents

יעקב לייב און חוה פיגע ז"ל

MR. & MRS. S. N. CHESTER

Condolences from

Mr. and Mrs.

MORRIS SCHWEITZER

IN Memory of

SURGAL & STAWITSKY FAMILIES

MR. and MRS. MAX STEIN

In Memory of Our Parents

הערש לייב און בלומה ז"ל

MR. and Mrs. JOE JABITSKY

S. FELD

1235 Grand Concourse

New York City

Condolences from

A. OFFENBACH

115-19 107th Avenue

Richmond Hill, L. I.

Condolences from

Mr. and Mrs.
JACK SCHWARTZ & FAMILY
314 S. FIFTH AVENUE
Mt. Vernon, N. Y.

With Sympathy

Mr. and Mrs.
DAVID J. MENCHE

With Sympathy

MR. and MRS. B. PRENTISS
and FAMILY
4106 49th STREET
Sunnyside, L. I.

צום אָנדענק פון

מיין פאַמיליע

מר. און מרס. קאַלמאַן און זון

4720 TILDEN AVENUE
Brooklyn 3, N. Y.

Condolences from

Dr. and Mrs.
JOSEPH P. ESSNER
Knickerbocker Village
10 Monroe Street New York City
COrtlandt 7-5388

With Sympathy

BERNA SWISS DIALS, INC.
80 NASSAU STREET
New York 7, N. Y.

In Memory of Our Dear Parents

ZUDEK and FALE RAYLE

Daughter and Grandchildren
MOLLIE and SIDNEY

In Memory of
OUR FAMILY IN SIERPC

MR. and MRS. NATHAN
3031 72nd STREET
Brooklyn, N. Y.

RENARD

EXCLUSIVE PHOTOGRAPHY

Candid Wedding and

Confirmation Album

289 UTICA AVENUE

Brooklyn, N. Y.

MR. & MRS.

IRVING TISHMAN

On the Occasion of

Their Son's Wedding

In Memory of

OUR DEAR ONES

MR. & MRS. ELI ZELAN

62-95 SAUNDERS STREET

Forest Hills, L. I.

Condolences from

MR. & MRS. SAM ROSEN

5709 NORTH PARK AVENUE

Philadelphia, Pa.

IN MEMORY OF THE

Grzebien Family

We Mourn Deeply the Tragic Faith of Our Beloved Father

ABRAM JOSEF

Who Died in the Warsaw Ghetto

Our Brother and Sisters and Their Families

Who Died at Oswiencim

MEYER GESBEN

ROCHESTER

AARON and EMANUEL GESBEN

BALTIMORE

ESTHER BUYER

NEW YORK

With Sympathy

DAVID LITZ

Condolences from

CHAS. GOLD & CO.

With Sympathy

FRIENDS OF LEO GRAUBART

Condolences from

BEINOWITZ & SONS, INC.

55 Mercer Street

New York City

With Sympathy

Mr. & Mrs. JOE HANDELMAN

1760 Union Street

Brooklyn, N. Y.

CONDOLENCES FROM

ATLAS MANUFACTURING CO.

453 BROOME STREET

NEW YORK 13, N. Y.

WITH SYMPATHY

NATIONAL PAD CO.

149 WEST 24th STREET

NEW YORK, N. Y.

CONDOLENCES

FROM

MR. & MRS. LEO SMOLIN

WITH DEEP

SYMPATHY

MR. & MRS. HARRY ROSEN

1254 GRANT AVENUE

BRONX, N. Y.

WITH SYMPATHY

ROSENFELD & BLOOM

729 BROADWAY

New York City

FROM A FRIEND

OF

JULIUS LIPSKY

WITH SYMPATHY

COHN GARMENT CO.

206 Wholesale Merchants Bldg.

Dallas, Texas

Telephone C 8322

Condolences from

MR. and MRS. I. A. LIEBSON

Detroit, Mich.

WITH DEEP SYMPATHY

LOUIS WEINBERG ASSOCIATES, INC.

Eighth Avenue & 38th Street

New York City

WITH DEEP SYMPATHY

VETS CHINA DECORATING CORP.

222 Ditmas Avenue

Brooklyn, N. Y.

CONDOLENCES FROM

A. H. KUTNO

DIANA

ANITA

SAM

WITH DEEP SYMPATHY

H. SCHWARTZ & SONS

Scrap Iron and Metal

1185 STEWART AVENUE

FLINT 5, MICHIGAN

With Sympathy

PERLSTEIN BROS.

6-8 JACOB STREET

NEW YORK, N. Y.

CONDOLENCES FROM

CHARLIE MUNTER

and

SAM KANE

IN MEMORIAM

OUR BELOVED MOTHER

Esther Dwora Eckert

AND ALL VICTIMS OF
THE EUROPEANS MASSACRE

THE ECKERT FAMILY

IN MEMORY OF
OUR DEAR ONES

THE JABITZKY FAMILY

CONDOLENCES FROM

INDEPENDENT SHERPSER

LADIES' AUXILIARY

IN MEMORIAM

JACOB SAND

WIFE and CHILDREN

CONDOLENCES

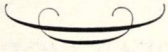
FROM

THEODORE GRAND

260 WEST END AVENUE

New York City

CONDOLENCES

FROM

WEINBERGER & SINNA

315 West 36th St.

New York City

IN MEMORY OF

MY DEAR MOTHER

S A R A H

ISSY ROSENBERG

IN MEMORY OF

MY FAMILY

WHO DIED THROUGH THE

HANDS OF TYRANNY

WM. TAKS

IN MEMORY OF

OUR DEAR PARENTS

אברהם יצחק און רבקה

LIPSKI

ALSO OUR DEAR SISTERS

לאה, יטע און מינדעל

And Their Families

Who Fell Victims of Bestial Hitlerism

JULIUS, AARON, JOE, GERTRUDE

AND THEIR FAMILIES

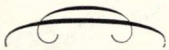
CONDOLENCES FROM

SHERPSER CHEVRA

GEMILUTH CHASODIM

UBIKUR CHOLIM

WITH DEEP

SYMPATHY

INDEPENDENT SHERPSER

YOUNG MEN'S BENEVOLENT ASS'N

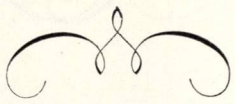
IN MEMORY OF

OUR DEAR PARENTS

ABRAM DAVID and YISKA CERKE WOLLERSTEIN

MR. & MRS. PHILIP WOLLERSTEIN

We Remember the Dead

And Promise Not Forget the Living

WRONA FAMILY

Dedicated

To the Beloved Memories

of Those Who Died For

The Sanctification

of The Name

MR. & MRS. LEO GRAUBART

IN MEMORIAM

JACOB SAND

Treasurer and Founder

of the

UNITED SHERPSER

RELIEF COMMITTEE

HANGED AT STRZEGOWO

Chaskiel Fassa
Froim J. Lelonek
Towia Żytelny
Jakób Wajsroze

BLESSED BE THEIR MEMORY.

MURDERED AT OTHER PLACES

Lidzbarska (Strzegowo)
Majer Zemelman (Działdowo)
Icek Zemelman (Działdowo)
Ryfka Lipska (Sierpc, Jan. 4, 1942)
Nojech Pukacz (Sierpc, Jan. 4, 1942)
Abram Czarny (Sierpc, Jan. 4, 1942)
Niedźwiedziowa (Sierpc, Jan. 4, 1942)
F. Łopatka (Sierpc, Jan. 4, 1942)
Łajb Ostaszewer (Sierpc, Jan. 4, 1942)
Wesołek (Sierpc, Oct. 1, 1939)
Wolf Grapa (Nowy Dwór)
Eljasz Grossman (Majdanek)
Pejsach Skórnik (Majdanek)
Chaim Łenczner (Majdanek)
A. Kasiarz (Majdanek)
Chaim Bergzon (Majdanek)
Hejnoch Brodacz (Majdanek)
Jakób Bukiet (Majdanek)
Abram Wilk (Exiled, 1945)
Hersz Sakowicz (Oswiencim)
Mojsze Grosman (Oswiencim)
Josef Lubrański (Ghetto, Płońsk)
Nison Kulczan (Ghetto, Płońsk)
Szmul Rajngewerc (Ghetto, Płońsk)
Abram Rzytelny (Majdanek)
Engelman (Sierpc)
Gedalja Gewerc (Sierpc)
Izrael Klajn (Sierpc)
Szarfarc (Sierpc)
Majer Jechil Borensztejn (Sierpc)

BLESSED BE THEIR MEMORY.

LIST OF PEOPLE FROM SIERPC WHO LOST THEIR LIVES AT THE GHETTO IN WARSAW

(NOT COMPLETE)

Nuchym Tac
Lajbel Kramarz and Wife
Zelig Rajchgot
Szyja Lichtensztejn
Szarfarc Family
Bynem Dobroszklanka and Family
Race Klajn and Family
Abram Podskocz and Family
Dr. Minc and Family
Jakób Czaronczapka
Izrael Smoliński
Bajnysz Smoliński
Gitkind Renkiel
Natan Tac
Wolf Tac
Ela Tac
M. Majer Grajna
Mendel Lipszyc
Lajzer Lipszyc
Majer Cyprys
Benjamin and Sura Sobol
Abram and Nesza Gruda and Family
Szmul Tac and Family
Kraśniewski and wife Mania and Family
Gitel Leja Zielanowska
Ch. Liba Sochaczewska and Family
Mojsze Aron and Bronia Lerer
Szyja Lerer and Family
Szmul Mendel Blum
Szoel and Ryfka Grapa and Family
Jochewet Grapa and Family
Daniel Szajkies and Family
Josel Ajzensztat and Family
Mates Prasznicki and Family
Sz. Mordcha Wajsrozen and Family
Abram Luszyński and Family
Hersz W. Tuchendler and Family
Symcha Szulc and Family
A. Majer Szlajfer and Family
Alje Ukiert and Family
Lajzer Ukiert
Klajnhaus and Family
Szaje and Chana Frydman
Szyja Goldman and Family
Juda Ryżowy and Family
Berysz Poznański and Family
Lajb Hiller and Family
Icek Szwajcer and Family
Izrael Karp and Family
Hersz Włuka and Family
Fajwusz Dorembus and Family
Chaim Braun and Family
Szymon Malowańczyk and Family
Nochum Koniec and Family
Alje Elba and Family
Mojsze Naziemski and Family
Hersz Perlmuter and Family
Ezra Frenkiel and Family
Mechel Koplowicz and Family
Tanchum Grapa and Family
Abram Rotman and Family
Rywen Lajzerowicz and Family
Jojel Garbarczyk and Family
Szlama Garbarczyk and Family
Mendel Dorfman and Family
Abram Majer Dorfman and Family
Lajb Kryształ and Family
Michal Hartbrot and Family
Icek Czarka and Family
Zysja Rajchenberg and Family
Icek Glasman and Family
Wolf Ostaszewer and Family
I. Binem Rozenberg and Family
Szmul Glazer and Family
Motek Wafel and Family
Joska Szajkes and Family
Szaja and Chana Horowicz
Benjamin Majranc and Family
Ajzyk Perel and Family
Hodes and Family
Icek Klajnman and Family
I. Dawid Sznycer and Family

BLESSED BE THEIR MEMORY.

B. Czarka and Family
Ch. J. Grodka
Pinchus Mława
Mojsze Rózga and Family
Kano and Family
Gurfinkiel and Family
M. Łopatka
A. H. Nordan
Froim Cyprys
Abram Cyprys
Chaim Srogal
Ch. Sz. Licht
Benjamin Najman
Szymon Szpiro
R. Ruda
Icek Ruda
H. Kałmanowicz
H. Magnyszewer
Bluman (widow) and Family
Ita Pindek
Tuchhendler
Abram Gruszka
Cynaderko
A. Hersz Dancygier
Lajb Dymkowski
Majer Dorfman
Uszer and Cejrel Watman
Kociołek and Family
J. Boruch, Marjem and Mojsze Skórnik
Mordcha Oberfeld
Chaim Lesman
R. Laja Lerer
Szymon Czarnoczapka
Mojżesz Czarnoślip
Kryda and Family
B. Fassa
Josef Majer Chudy
Sura Podskocz
Mojżesz Brona
Ajzykowicz
Lajb, Sura and Ryfka Licht
Hersz, Hena Białoskórnik
Ch. Dawid Arbajter
Florman
Iszajewicz Family
Ruchel Podskocz
Icek Grapa
Laja Grapa and Children
Ita Stawicka
Lejzer and Chawa Kac
Symcha Robota
Abram Włuka
Szmul and Genia Włuka
Jakób and Berek Niemczewko
Hersz Motyl
Majer Motyl
Abram Lipka
Fajwusz Lipka
Chaim Kisielewski
Józielewska
M. Majlech Tajtelbaum
Ruda and Family
Wolf Rajchholc
Majer Rajchholc
Mojsze Rajchholc
Mendel Lis
Marjem Karpa
Icek and Małka Karpa
Mojsze, Ch. and Gołde Kasiarz
Zelig and Ruchla Kasiarz
Ita Czarnoczapka
Abram Czarnoczapka
Mojsze Tac
Mendel Tac
Szmul Icchok Tac
Icek Rajchgot
Szyja and Hena Ostaszewer
Mojsze Nasielski
Szlama Brodacz
Josek Alterowicz
Stawicka and Family
S. Ryfka Panfil
Szlama Panfil
Jakób Rabinowicz
Majer Grapa
Abram and Rasia Szpiro and 3 Children
Elja and Rojza Lajzerowicz
Lemel and Ch. S. Reszotka
M. Jojna Wrona
M. Oron, Sura and Mirel Nachpin
Dyna Gerlic
Chana, Gitel and Fajga Lajzerowicz
Izrael Berko
Sz. Lajb, Ch. Gołde Berko
Szlama and Dwojra (Mława) Pszenica
Sura Małka Berlińska
Ch. Majer Frenkiel
Abram Alterowicz
Lejzer and Chaja Ruzynek
Sura Grosman
Mosze Grosman

BLESSED BE THEIR MEMORY.

LIST OF PEOPLE FROM SIERPC WHO WERE MURDERED AT OSWIĘCIM, POLAND, IN DECEMBER, 1942

(NOT COMPLETE)

Abram and Chaja Frajdel Majranc
Chana Wesołek
Brana Zygfryd
Hena Kiersz
Majer Młyn
Chaim, Wolf and Hersz Żórkiewicz
Mojsze and Ruchla Chutnik
Małka Rybka
Abram and Tola Gradzanowski
Ch. and I. Szajna Koral
Jakób and Wolf Lichtensztejn
Jakób Rybka
Chaim Mojsze Rubinsztejn
Szlama and Chawa Gągoła
Mojżesz Gągoła
Mojżesz Kempner
Chaskiel Karmel
Szlama Kutner
Ryfka, Fajga and Łemeł Gotlibowski
Szlama Majlech Berkowicz
Josek and Estera Soroka
Maj and Family
Mojsze Migdał
Hersz and Hendel Fajga Zemelman
Chaim and Hendel Zalcman
Nachma Kohan
Szyja and Hinda Kohn
Ryfka Sosnowska
Josek and Cypra Rzeszotka
Majer and Małka Rzeszotka
Kałma Arfa
Dykar and Family
Mojsze and Elka (Gotlibowska) Niepomoszcz
Łajzer and Dwojra Pinak
Josef Chaim Górny
Szulim Górny
I. M. Senderowicz and Family
Chaim Senderowicz and Family
Hersz Michał Senderowicz and Family
Szymon and Jenta Jakóbowicz
Bentkowski and Family
Chaim Cudek and Family
M. Sz. Krasner and Family
Skórka and Family
Szmul Chomont
Mojsze and Bajla Chomont
Dawid Chomont
Jakób Niemczewko and Family
Josyf Karpa and Family
A. Chaim Graniewicz
I. Majer Borensztejn
Załma Lenczner
Mojsze and Ruchla Moszkowicz
P., Eljasz and Rywka Szwarc
Mojsze and Mania Gutsztat
Hejnoch Czarnobroda
Zajdner and wife, Ch. Czarnoczapka
Menachim Grosman
Dawid Brajtsztejn
Josyf Surgał
Icchak Krzywanowski
Icchak Żelaznogórka
Abram Icchok Lipsky, Ita and Leja
Benjamin and Chana Pukacz
Josek Ch. and Brucha Pukacz
Majlech and Iska Cyna
Uszer Lewin and Family
Szmul and Laja Fasa
Dwojra Szampan
Zalman and Chaja Kanenbrand
Hersz Mojsze Kanenbrand
Hejnoch Stary
Mojsze Burgand
Abram Burgand
Chiel Majer Bergzon
Sucher Bergzon
Sucher Przygoda
Berek Przygoda
Hynda Przygoda
Szlama Kalman
Załman Sakowicz
Pesa Sakowicz and 3 Children
Icek and Bajla Lelonek
Mendel Lelonek
J. Szymon Rozenfeld
Załman and Ester Lelonek
Chaskiel and Ryfka Kadecki
Szmul Czarny
Pinches Czarny

BLESSED BE THEIR MEMORY.

UNITED SHERPSER RELIEF COMMITTEE
STATEMENT OF RECEIPTS AND DISBURSEMENTS

Period from February 1, 1944, to October 31, 1946

•

RECEIPTS :

Cash Balance, February 1, 1944		551.29
Collection Books		639.50
Pushkas		45.09
Donations Received		3,388.50
Net Income from: 1944 Wollerstein Testimonial Journal		515.00
1945 Banquet		1,037.65
1945 Journal		1,412.47
1946 Sinna Testimonial Dinner		722.00
TOTAL RECEIPTS		8,311.50

DISBURSEMENTS :

For Relief and Rehabilitation

1944	United Jewish Appeal	350.00	
	Miscellaneous Donations	25.00	
1945	United Jewish Appeal	400.00	
	To Sherps, through Louis Siegel	200.00	
	To Ukart in Palestine	200.00	
	Miscellaneous Donations	25.00	
	Packages to Sherps, Paris and Palestine	133.08	
1946	United Jewish Appeal	250.00	
	To Sherps, through Dr. Tannenbaum	500.00	
	To Sherps, through Labor Zionist Committee	500.00	
	To Paris, through Leo Graubart	300.00	
	To Miriam Arffa in Palestine	100.00	
	Miscellaneous Donations	185.00	
	Packages to Europe and Palestine	1,385.15	
	Total Disbursements for Relief & Rehabilitation		4,553.23

General and Administrative Expenses

Rent	211.00	
Printing and Stationery	187.60	
Postage	73.90	
Miscellaneous Expenses	126.77	
Total General and Administrative Expenses		599.27
TOTAL DISBURSEMENTS		5,152.50
CASH BALANCE IN BANKS AND ON HAND		3,159.00

It is for us to originate a resolution to exert every conceivable effort to see that our people need never again suffer the humiliation and fears which have gone before them. To those who are still alive we must resolve to assist in every possible way, so that we may show that their sufferings have not passed on unheeded. We must resolve that as long as we have the strength of life we shall do everything humanly possible to avert another tragedy. For those who died, we can only hope that we shall be able, with the help of God, to carry through our sincere resolutions of friendship, hope and love, so that our children may never know of the sufferings at the hands of tyranny and of the hardships of a world at war. And it is to those who died, so that we may live, that we dedicate this Yizkor Day, the Day of Mourning.

THE YIZKOR ARRANGEMENT
COMMITTEE

As the last form of this Journal goes to press the sad news reaches us from Tel-Aviv of the sudden and early death of our beloved friend and co-worker

MOSHE CYPRYS

The United Sherpser Relief Committee wishes to express its deepest sorrow and sympathy to the bereaved wife, sister and brother.

FOREWORD

•

The past few years have brought to mind, more vividly than ever before, the tragic plight of the remnants of our people, scattered throughout the world. We who are present at this Yizkor Day fully appreciate the good fortune which has been bestowed upon us — the fortune of being permitted to live a long, peaceful and happy life. It is with the deepest and most sincere regrets that we look upon our people in other parts of the earth who are now experiencing the miseries of hate, prejudice and starvation; and it is with mournful sorrow in our hearts that we think back upon those who have died at the hands of brutality, cunning and dishonesty — at the hands of a gang who plotted to destroy the life and liberties which decent people cherish so dearly.

It is for us to embed in the minds of men the insensibilities of a world where one man deems himself supreme amongst all others and simultaneously refuses the continued life of his fellow men. The tragedy of the past war should serve as a preamble in the minds of all people upon which they should build a life of pure and honest sincerity in a world which shall never condone murderous and shameful deeds. The tragic memories of men, women and children in the gas chambers at Maidanek, Oswiencim, Tremblinka and Buchenwald are ingrained in the hearts and minds of all decent people throughout the world. These painful memories alone are sufficient to stand up as a protest against the cynicism of the forces which decide the destiny of the world.

OFFICERS

•

LEO SMOLIN . . . . . *Chairman*
PH. WOLLERSTEIN . . . . . *Co-Chairman*
LEON MINTZ . . . . . *Financial Secretary*
MAX RESHOTKO . . . . . *Corresponding Secretary*
RIVKA ARFFA . . . . . *Recording Secretary*
ESTHER BUYER . . . . . *Recording Secretary*
MAX SINNA . . . . . *Treasurer*

•

Vice-Chairmen

SOL LISBIN — MRS. R. CAMER — MORRIS WOLDENBERG
MRS. H. R. PERRY — ABRAHAM GRAFF — MRS. C. WOLLERSTEIN

•

Executive Board Members

Mrs. J. ASCH
WILLIAM BUDA
USHER COHEN
DAVID GERSON
MRS. R. GOLDMACHER
MAX GOLDSTEIN
LEO GRAUBART
MRS. L. GRAUBART
NATHAN HOROWITZ
LEWIS KALISKY
A. H. KUTNO
MRS. C. LICHTENSTEIN
JULIUS LIPSKY
DAVE LITZ
RASHA MINTZ
SOL MUNTER
MRS. R. MUSCAT
HENRY PINDECK
MAX RICHGAT
ISRAEL RESHOTKO
MRS. J. SAND
MRS. L. TISHMAN

•

Journal Committee

HENRY PINDECK, *Chairman* — LEON MINTZ, *Sec'y* — SOL LISBIN

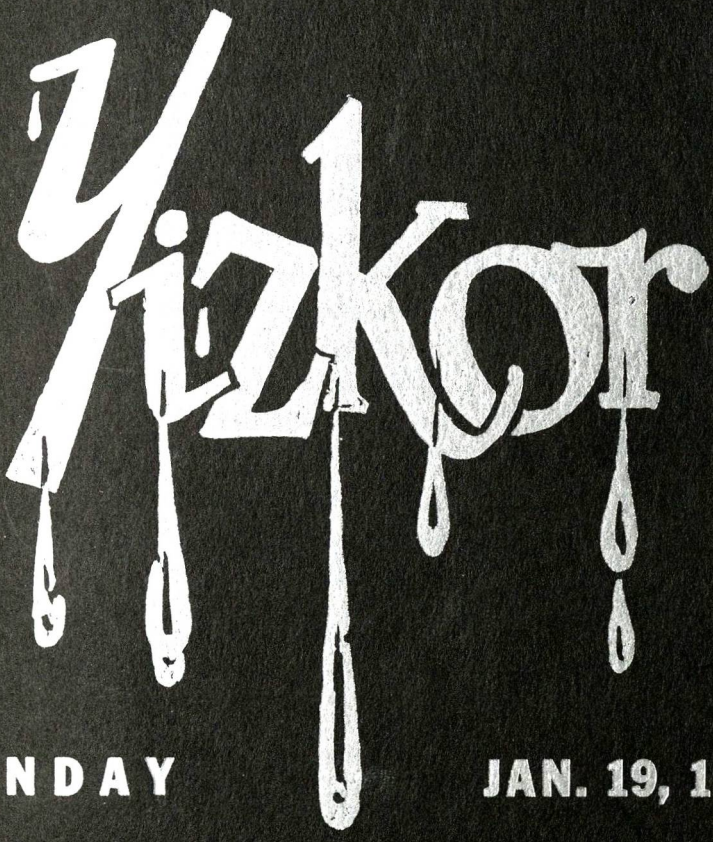
•

Edited by LEON MINTZ • *Cover Drawings by* MITCHELL LOEB

Dedicated to the Memory
of Those Who Died at the
Hands of Tyranny During
the Years of 1939–1945

UNITED

SHERPSER RELIEF COMMITTEE

SUNDAY JAN. 19, 1947

ACADEMY HALL

NEW YORK